

PREDSJEDNIŠTVO BOSNE I HERCEGOVINE

75

Na osnovu člana V 3. d) Ustava Bosne i Hercegovine i saglasnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (Odluka broj 01.02-05-2-1117/12 od 16. novembra 2012. godine), Predsjedništvo Bosne i Hercegovine na 30. redovnoj sjednici, održanoj 12. decembra 2012. godine, donijelo je

ODLUKU

O RATIFIKACIJI DODATNOG PROTOKOLA UZ SPORAZUM IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I MEĐUNARODNE AGENCIJE ZA ATOMSKU ENERGIJU O PRIMJENI ZAŠTITNIH MJERA U VEZI S UGOVOROM O NEŠIRENJU NUKLEARNOG ORUŽJA

Potpisan u Beču, 6. juna 2012. godine

Član 1.

Ratifikuje se Dodatni protokol uz Sporazum između Bosne i Hercegovine i Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) o primjeni zaštitnih mjera u vezi s Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja, potpisan u Beču, 6. juna 2012. godine, na engleskom jeziku.

Član 2.

Tekst Dodatnog protokola u prijevodu glasi:

DODATNI PROTOKOL UZ SPORAZUM IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I MEĐUNARODNE AGENCIJE ZA ATOMSKU ENERGIJU O PRIMJENI ZAŠTITNIH MJERA U VEZI S UGOVOROM O NEŠIRENJU NUKLEARNOG ORUŽJA

BUDUĆI da su Bosna i Hercegovina i Međunarodna agencija za atomsku energiju (u daljem tekstu: "Agencija") strane Sporazuma o primjeni zaštitnih mjera u vezi s Međunarodnim ugovorom o neširenju nuklearnog oružja (u daljem tekstu: "Sporazum o zaštitnim mjerama") koji je stupio na snagu za Bosnu i Hercegovinu i Agenciju 4. aprila 2013. godine,

SVJESNI zahtjeva međunarodne zajednice za daljim unapređenjem neširenja nuklearnog oružja, povećavanjem korisnosti i poboljšavanjem efikasnosti sistema zaštitnih mjera Agencije,

PODSJEĆAJUĆI da Agencija pri provođenju zaštitnih mjera mora uzeti u obzir potrebu da: izbjegne ometanje ekonomskog i tehnološkog razvoja Bosne i Hercegovine i međunarodnu saradnju u području miroljubivih nuklearnih aktivnosti; poštuje zdravlje, sigurnost, fizičku zaštitu i druge sigurnosne odredbe koje su na snazi, te prava pojedinaca; poduzme sve mjere opreza radi zaštite poslovnih, tehnoloških i industrijskih tajni, kao i drugih povjerljivih informacija koje sazna,

S OBZIROM na to da učestalost i intenzitet aktivnosti opisanih u ovom protokolu trebaju biti svedene na minimum u skladu sa ciljevima jačanja djelotvornosti i poboljšanja efikasnosti zaštitnih mjera Agencije,

Bosna i Hercegovina i Agencija saglasile su se o sljedećem:

ODNOS IZMEĐU PROTOKOLA I SPORAZUMA O ZAŠTITNIM MJERAMA

Član 1.

Odredbe Sporazuma o zaštitnim mjerama treba primijeniti u ovom protokolu u onolikoj mjeri koliko je to u vezi i u skladu s odredbama ovoga protokola. U slučaju nesaglasnosti između odredbi Sporazuma o zaštitnim mjerama i onih iz ovog protokola, treba primijeniti odredbe ovoga protokola.

ODREDBA O INFORMIRANJU

Član 2.

a. Bosna i Hercegovina će dostaviti Agenciji izjavu koja sadrži:

(i) Opći opis i informaciju koja bliže određuje lokaciju istraživačkih i razvojnih aktivnosti u vezi sa nuklearnim

gorivnim ciklusom, koje ne uključuju nuklearni materijal, koje se vrše bilo gdje, a finansira ih, posebno odobrava ili kontrolira, ili su izvedene u ime Bosne i Hercegovine.

(ii) Informacije, utvrđene od strane Agencije na osnovu očekivanih poboljšanja djelotvornosti ili efikasnosti operativnih aktivnosti, s kojima se složila Bosna i Hercegovina, relevantnih mjera zaštite u postrojenjima i lokacijama izvan postrojenja gdje se nuklearni materijal uobičajeno koristi.

(iii) Opći opis svake zgrade na svakom području uključujući njenu svrhu i, ako nije očigledno iz tog opisa, njen sadržaj. Opis mora sadržavati mapu tog područja.

(iv) Opis obima operacija za svaku lokaciju uključenu u aktivnosti navedene u Aneksu I ovog protokola.

(v) Informacije koje bliže određuju lokaciju, operativni status i procjenu godišnjeg kapaciteta proizvodnje rudnika uranija i postrojenja za obogaćivanje uranija i torija i tekuću godišnju proizvodnju takvih rudnika i postrojenja za obogaćivanje u cijeloj Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina treba dostaviti, na zahtjev Agencije, podatke o tekućoj godišnjoj proizvodnji pojedinog rudnika ili postrojenja za obogaćivanje. Osiguravanje ovih informacija ne zahtijeva detaljno podnošenje podataka o obračunu nuklearnog materijala.

(vi) Informacije koje se odnose na izvorni materijal koji nije dostigao sastav i čistoću pogodnu za proizvodnju goriva ili za izotopsko obogaćivanje, kako slijedi:

(a) količine, hemijski sastav, svrhu ili namjenu takvog materijala, da li u nuklearne ili nenuklearne svrhe, za svaku lokaciju u Bosni i Hercegovini na kojoj je materijal prisutan u količinama koje prelaze 10 (deset) metričkih tona uranija i/ili 20 (dvadeset) metričkih tona torija, i za druge lokacije s količinama većim od 1 (jedne) metričke tone, ukupnu količinu za Bosnu i Hercegovinu u cjelini ako količina prelazi 10 (deset) tona uranija ili 20 (dvadeset) tona torija. Osiguravanje tih informacija ne zahtijeva detaljno podnošenje podataka o obračunu nuklearnog materijala;

(b) količine, hemijski sastav i određite svakog izvoza takvog materijala iz Bosne i Hercegovine, za posebne nenuklearne svrhe u količinama koje prelaze:

(1) 10 (deset) tona uranija, ili za uzastopne izvoze uranija iz Bosne i Hercegovine u istu državu, svaki manji od 10 (deset) tona, ali koji ukupno prelaze 10 (deset) tona godišnje,

(2) 20 (dvadeset) tona torija, ili za uzastopne izvoze torija iz Bosne i Hercegovine u istu državu svaki manji od 20 (dvadeset) tona, ali koji ukupno prelaze 20 (dvadeset) tona godišnje.

(c) količine, hemijski sastav, trenutačnu lokaciju i svrhu, ili planirano korištenje svakog uvoza u Bosnu i Hercegovinu takvog materijala za posebne nenuklearne svrhe u količinama koje prelaze:

(1) 10 (deset) metričkih tona uranija, ili za uzastopne uvoze uranija u Bosnu i Hercegovinu svaki manji od 10 (deset) tona, ali koji ukupno prelaze 10 (deset) tona godišnje,

(2) 20 (dvadeset) tona torija, ili za uzastopne uvoze torija u Bosnu i Hercegovinu svaki manji od dvadeset tona, ali koji ukupno prelaze 20 (dvadeset) tona godišnje.

Podrazumijeva se da se ne zahtijeva dostavljanje informacija o takvom materijalu, namijenjenom za nenuklearnu upotrebu, kada je on u svom nenuklearnom obliku za krajnju upotrebu.

(vii) (a) Informacije koje se odnose na količine, korištenje i lokacije nuklearnog materijala koji ne podliježe zaštitnim mjerama prema članu 37 Sporazuma o zaštitnim mjerama,

(b) Informacije koje se odnose na količine (koje mogu biti u obliku procjene) i korištenja na svakoj lokaciji nuklearnog materijala izostavljenog iz zaštitnih mjera prema članu 36(b) Sporazuma o zaštitnim mjerama, ali koji još nije u nenuklearnom obliku za krajnju upotrebu, u količinama koje prelaze one iz člana 37 Sporazuma o zaštitnim mjerama. Osiguravanje tih informacija ne zahtijeva detaljno podnošenje podataka o obračunu nuklearnog materijala.

(viii) Informacije koje se odnose na lokaciju ili dalju preradu srednje i visokoradioaktivnog otpada koji sadrži plutonij, visokoobogaćeni uranij ili uranij -233, za koje su prestale zaštitne mjere prema članu 11 Sporazuma o zaštitnim mjerama. Za potrebe ovog stava "dalja prerada" ne uključuje prepakivanje otpada ili njegovo dalje kondicioniranje, koje ne uključuje separaciju elemenata za skladištenje ili odlaganje.

(ix) Sljedeće informacije, koje se odnose na specifičnu opremu i nenuklearni materijal naveden u Aneksu II:

(a) za svaki izvoz takve opreme i materijala iz Bosne i Hercegovine: naziv, količinu, lokaciju gdje će se koristiti prema namjeni u državi uvozniku i datum ili, kako je primjereno, očekivani datum izvoza,

(b) na poseban zahtjev Agencije, potvrdu Bosne i Hercegovine, kao države uvoznika, o informacijama dostavljenim Agenciji od druge države u vezi s izvozom takve opreme i materijala u Bosnu i Hercegovinu.

(x) Opće planove za naredni 10-godišnji period, koji se tiču razvoja nuklearnoga gorivnog ciklusa (uključujući planirane istraživačke i razvojne aktivnosti u vezi sa nuklearnim gorivnim ciklusom) kada su ih odobrili odgovarajući organi vlasti u Bosni i Hercegovini.

b. Bosna i Hercegovina će učiniti svaki razumni napor da pribavi Agenciji sljedeće informacije:

(i) Opći opis i informacije koje bliže određuju lokacije istraživačkih i razvojnih aktivnosti vezanih za nuklearni gorivni ciklus, koje ne uključuju nuklearni materijal, koje se posebno odnose na obogaćivanje, ponovnu preradu nuklearnog goriva ili preradu srednje ili visokoradioaktivnog otpada koji sadrži plutonij, visokoobogaćeni uranij ili uranij -233, koje se provode bilo gdje u Bosni i Hercegovini, ali koje nisu finansirane, posebno odobrene ili kontrolirane ili provedene u ime Bosne i Hercegovine. Za potrebe ovog stava, dalja prerada srednje ili visokoradioaktivnog otpada ne uključuje prepakivanje otpada ili njegovo kondicioniranje, koje ne uključuje separaciju njegovih elemenata za skladištenje ili odlaganje.

(ii) Opći opis aktivnosti i identitet osoba koje vrše takve aktivnosti na lokacijama koje je utvrdila Agencija, izvan područja koje Agencija smatra da bi moglo biti funkcionalno u vezi s aktivnostima tog područja. Osiguravanje tih informacija predmet je posebnog zahtjeva Agencije. Bit će obezbijedene pravovremeno i u dogovoru sa Agencijom.

c. Na zahtjev Agencije, Bosna i Hercegovina će osigurati proširenje ili razjašnjenje bilo koje informacije dostavljene na osnovu ovog člana, ako je u vezi s potrebama zaštitnih mjera.

Član 3.

a. Bosna i Hercegovina će dostaviti Agenciji informacije navedene u članu 2a.(i), (iii), (iv), (v), (vi)(a), (vii) i (x) i članu 2b.(i) u roku od 180 dana od stupanja na snagu ovog protokola.

b. Bosna i Hercegovina će do 15. maja svake godine dostaviti Agenciji ažurirane informacije iz stava a. za period koji pokriva prethodnu kalendarsku godinu. Ako nije bilo promjena od posljednjih dostavljenih informacija, Bosna i Hercegovina će to naznačiti.

c. Bosna i Hercegovina će do 15. maja svake godine dostaviti Agenciji informacije navedene u članu 2a.(vi)(b) i (c) za period koji pokriva prethodnu kalendarsku godinu.

d. Bosna i Hercegovina će svakog tromjesečja osigurati Agenciji informacije označene u članu 2a.(ix)(a). Te informacije trebaju biti dostavljene u roku od 60 dana po isteku svakog tromjesečja.

e. Bosna i Hercegovina će dostaviti Agenciji informacije navedene u članu 2a.(viii) 180 dana prije nego se izvrši dalja prerada i do 15. maja svake godine informacije o promjenama na lokaciji za period koji pokriva prethodnu kalendarsku godinu.

f. Bosna i Hercegovina i Agencija se trebaju složiti oko vremenskih rokova i učestalosti dostavljanja informacija navedenih u članu 2a.(ii).

g. Bosna i Hercegovina će dostaviti Agenciji informacije iz člana 2a.(ix)(b) u roku od 60 dana od zahtjeva Agencije.

DOPUNSKI PRISTUP

Član 4.

U vezi s izvršavanjem dopunskog pristupa prema članu 5 ovog protokola, primijenit će se sljedeće:

a. Agencija neće mehanički ili sistematično tražiti verifikaciju informacija o kojima je riječ u članu 2, međutim, Agencija treba imati pristup:

(i) svakoj lokaciji iz člana 5a.(i) ili (ii) na selektivnoj osnovi, da se uvjeri da nema nedeklarisanog nuklearnog materijala ili aktivnosti,

(ii) svakoj lokaciji iz člana 5b. ili c. da riješi pitanje tačnosti i potpunosti informacija dostavljenih prema članu 2 ili da riješi neku nedosljednost vezanu za te informacije,

(iii) svakoj lokaciji iz člana 5a.(iii) u onoj mjeri potrebnoj za Agenciju da radi mjera zaštite potvrdi izjavu Bosne i Hercegovine o stanju stavljanja van funkcije postrojenja ili lokacije izvan postrojenja gdje se nuklearni materijal uobičajeno koristi.

b. (i) Osim kako je predviđeno u dole navedenom stavu (ii), Agencija će dati Bosni i Hercegovini prethodno obavještenje o pristupu najmanje 24 sata unaprijed.

(ii) Za pristup bilo kom mjestu na području koji je tražen u vezi s posjetama radi verifikacije projektnih informacija, ili *ad hoc* ili rutinske inspekcije na tom području, vrijeme za prethodno obavještenje bit će, ako Agencija to zahtijeva, najmanje 2 sata, ali u izuzetnim okolnostima može biti i kraće od 2 sata.

c. Prethodno obavještenje mora biti u pismenom obliku i mora navoditi razloge za pristup i aktivnosti koje će biti izvedene tokom takvog pristupa.

d. U slučaju nekog pitanja ili neslaganja, Agencija će osigurati Bosni i Hercegovini mogućnost da razjasni i olakša rješavanje tog pitanja ili neslaganja. Takva mogućnost bit će pružena prije zahtjeva za pristup, osim ako Agencija smatra da bi odgađanje pristupa unaprijed utjecalo na razlog zbog kog je pristup tražen. U svakom slučaju Agencija neće donijeti bilo

koji zaključak o tom pitanju ili neslaganju sve dok Bosni i Hercegovini nije pružena takva mogućnost.

e. Osim ukoliko sa Bosnom i Hercegovinom nije drugačije dogovoreno, pristup će se osigurati samo za vrijeme redovnog radnog vremena.

f. Bosna i Hercegovina će imati pravo da njeni predstavnici prate inspektore Agencije tokom njihovih posjeta pod uslovom da inspektori neće time biti zadržavani ili na drugi način ometani u ispunjavanju svojih dužnosti.

Član 5.

Bosna i Hercegovina će omogućiti Agenciji pristup:

a. (i) svakom mjestu na području,
(ii) svakoj lokaciji koju je označila Bosna i Hercegovina prema članu 2a.(v)-(viii),

(iii) svakom postrojenju ili lokaciji izvan postrojenja stavljenim izvan funkcije gdje se uobičajeno koristio nuklearni materijal,

b. svakoj lokaciji koju je označila Bosna i Hercegovina prema članu 2a.(i), članu 2a.(iv), članu 2a.(ix)(b) ili članu 2b., različitoj od onih iz gore navedenog stava a.(i). Ako Bosna i Hercegovina ne može osigurati takav pristup, dužna je učiniti svaki razuman napor da udovolji zahtjevima Agencije bez odgađanja, na druge načine.

c. svakoj lokaciji koju navede Agencija različitoj od lokacija iz gore navedenih stavova a. i b. radi prikupljanja uzoraka okoliša na posebnoj lokaciji. Ako Bosna i Hercegovina ne može osigurati takav pristup, dužna je učiniti svaki razuman napor da udovolji zahtjevima Agencije bez odgađanja na susjednim lokacijama ili na druge načine.

Član 6.

Prilikom primjene člana 5 Agencija može provesti sljedeće aktivnosti:

a. Za pristup u skladu sa članom 5a.(i) ili (iii): vizuelno posmatranje, skupljanje uzoraka okoliša, korištenje aparata za detekciju i mjerenje zračenja, primjena pečata i drugih sredstava za identifikaciju i upozoravanje na provalu navedenih u dopunskim aranžmanima i druge objektivne mjere za koje je pokazano da su tehnički izvodljive i sa čijim korištenjem se saglasio Upravni odbor (u daljem tekstu: "Odbor") i nakon konsultacija između Agencije i Bosne i Hercegovine;

b. Za pristup u skladu sa članom 5a.(ii): vizuelno posmatranje, brojanje jedinica nuklearnog materijala, nedestruktivna mjerenja i skupljanje uzoraka, korištenje aparata za detekciju i mjerenje zračenja, ispitivanje dokumentacije u vezi s količinom, porijeklom i prirodom materijala, skupljanje uzoraka okoliša i druge objektivne mjere za koje je pokazano da su tehnički izvodljive i sa čijim korištenjem se saglasio Odbor nakon konsultacija između Agencije i Bosne i Hercegovine,

c. Za pristup u skladu sa članom 5b.: vizuelno posmatranje, skupljanje uzoraka okoliša, korištenje aparata za detekciju i mjerenje zračenja, ispitivanje dokumentacije o proizvodnji i otpremi koja se tiče mjera zaštite i druge objektivne mjere za koje je pokazano da su tehnički izvodljive i sa čijim korištenjem se saglasio Odbor nakon konsultacija između Agencije i Bosne i Hercegovine;

d. Za pristup u skladu sa članom 5c.: skupljanje uzoraka okoliša i, u slučaju da rezultati ne rješavaju sumnju ili nesaglasnost na lokaciji koju je označila Agencija u skladu sa članom 5c., korištenje na toj lokaciji vizuelnog posmatranja, aparata za detekciju i mjerenje zračenja i, kako se usaglasilo Bosna i Hercegovina i Agencija, drugih objektivnih mjera.

Član 7.

a. Na zahtjev Bosne i Hercegovine, Agencija i Bosna i Hercegovina trebaju postići dogovore za organizirani pristup prema ovom protokolu radi sprečavanja širenja povjerljivih

informacija, ispunjavanja zahtjeva sigurnosne ili fizičke zaštite, ili zaštite vlasničkih ili poslovno osjetljivih informacija. Takvi dogovori ne smiju spriječiti Agenciju u provođenju aktivnosti potrebnih da se vjerodostojno osigura da nema nedeklarisanog nuklearnog materijala i aktivnosti na lokacijama u pitanju, uključujući rješenje pitanja koja se odnose na tačnost i potpunost informacija o kojima je riječ u članu 2, ili neslaganja u vezi s tim informacijama.

b. Bosna i Hercegovina može, kada dostavlja informacije prema članu 2, obavijestiti Agenciju o mjestima na području ili lokaciji na kojima se može primijeniti organizirani pristup.

c. Do stupanja na snagu bilo kog potrebnog dopunskog aranžmana, Bosna i Hercegovina može pribjeći organiziranom pristupu u skladu s odredbama gore navedenog stava a.

Član 8.

Ništa u ovom protokolu ne sprečava Bosnu i Hercegovinu da ponudi Agenciji pristup lokacijama osim onih na koje se odnose član 5 i član 9, i da zatraži od Agencije provođenje aktivnosti verifikacije na nekoj lokaciji. Agencija treba bez odgađanja učiniti svaki razuman napor da djeluje prema takvom zahtjevu.

Član 9.

Bosna i Hercegovina će omogućiti Agenciji pristup lokacijama koje je navela Agencija radi provođenja skupljanja uzoraka okoliša sa širokog područja. Ako Bosna i Hercegovina ne može osigurati takav pristup, ona će učiniti svaki razuman napor da udovolji zahtjevima Agencije na alternativnim lokacijama. Agencija neće tražiti takav pristup dok dogovor o skupljanju uzoraka okoliša sa širokog područja ne potvrdi Odbor nakon konsultacija između Agencije i Bosne i Hercegovine.

Član 10.

Agencija će obavijestiti Bosnu i Hercegovinu o:

a. Aktivnostima provedenim prema ovom protokolu, uključujući one koje se odnose na bilo koja pitanja ili neslaganja na koje je Agencija skrenula pažnju Bosni i Hercegovini, u roku od 60 dana nakon što su provedene aktivnosti Agencije.

b. Rezultatima aktivnosti koji se odnose na bilo koja pitanja ili neslaganja na koje je Agencija skrenula pažnju Bosni i Hercegovini, što je prije moguće, ali u svakom slučaju u roku od 30 dana nakon što je Agencija utvrdila rezultate.

c. Zaključcima do kojih je Agencija došla iz svojih aktivnosti po ovom protokolu. Zaključci će biti dostavljani jedanput godišnje.

IMENOVANJE INSPEKTORA AGENCIJE

Član 11.

a. (i) Generalni direktor će obavijestiti Bosnu i Hercegovinu o odobrenju Odbora za bilo kog službenika Agencije kao inspektora za mjere zaštite. Ako Bosna i Hercegovina ne obavijesti generalnog direktora o svom odbijanju takvog službenika kao inspektora za Bosnu i Hercegovinu u roku od 3 (tri) mjeseca od prijema obavještenja o saglasnosti Odbora, inspektor tako najavljen Bosni i Hercegovini bit će smatran imenovanim za Bosnu i Hercegovinu.

(ii) Generalni direktor, djelujući u odgovoru na zahtjev Bosne i Hercegovine ili na vlastitu inicijativu, treba odmah obavijestiti Bosnu i Hercegovinu o povlačenju imenovanja bilo kog službenika kao inspektora za Bosnu i Hercegovinu.

b. Obavještenje o kojem je riječ u stavu a. smatrat će se primljenim od Bosne i Hercegovine 7 (sedam) dana nakon datuma kada je Agencija poslala obavještenje Bosni i Hercegovini preporučenom poštom.

VIZE

Član 12.

Bosna i Hercegovina će u roku od mjesec dana od prijema zahtjeva osigurati imenovanom inspektoru, naznačenom u zahtjevu, odgovarajuću vizu s višestrukim ulazom/izlazom i/ili tranzitnu vizu, tamo gdje je potrebno, kako bi se inspektoru omogućio ulazak i boravak na teritoriju Bosne i Hercegovine radi provedbe svojih dužnosti. Bilo koja potrebna viza treba važiti najmanje godinu dana i može biti obnovljena ako je to potrebno za pokriće trajanja inspektorovog imenovanja u Bosni i Hercegovini.

DOPUNSKI ARANŽMANI

Član 13.

a. Tamo gdje Bosna i Hercegovina ili Agencija utvrde da je potrebno dopunskim aranžmanima pobliže označiti kako će se primjenjivati mjere propisane u ovom protokolu, Bosna i Hercegovina i Agencija će se sporazumjeti o tim dopunskim aranžmanima u roku od 90 dana od stupanja na snagu ovog protokola, ili kada se potreba za takvim dopunskim aranžmanima utvrdi poslije stupanja na snagu ovog protokola, u roku od 90 dana od utvrđivanja takve potrebe.

b. Do stupanja na snagu bilo kojih potrebnih dopunskih aranžmana Agencija će biti ovlaštena da primjenjuje mjere propisane u ovom protokolu.

SISTEMI KOMUNIKACIJA

Član 14.

a. Bosna i Hercegovina će dopustiti i zaštititi slobodne komunikacije za službene potrebe Agencije između inspektora Agencije u Bosni i Hercegovini i sjedišta Agencije i/ili regionalnih ureda, uključujući nadzirani i nenadzirani prijenos informacija, dobijenih radom Agencije i/ili nadzorom ili mjernim uređajima. Agencija treba imati, u dogovoru s Bosnom i Hercegovinom, pravo korištenja međunarodno ustanovljenih sistema direktnih komunikacija, uključujući satelitske sisteme i druge oblike telekomunikacija koji se ne koriste u Bosni i Hercegovini. Na zahtjev Bosne i Hercegovine ili Agencije, pojedinosti provođenja ovog stava koje se tiču nadziranih i nenadziranih prijenosa informacija, dobijenih radom Agencije i/ili nadzorom ili mjernim uređajima, trebaju biti navedene u dopunskim aranžmanima.

b. Pri komunikaciji i prijenu informacija, kako je određeno u gore navedenom stavu a., mora se uzeti u obzir potreba zaštite vlasničkih i poslovno osjetljivih informacija ili projektnih informacija, za koje Bosna i Hercegovina smatra da su naročito osjetljive.

ZAŠTITA POVJERLJIVIH INFORMACIJA

Član 15.

a. Agencija će održavati strogi režim kako bi osigurala djelotvornu zaštitu protiv otkrivanja poslovnih, tehnoloških i industrijskih tajni i drugih povjerljivih informacija primljenih na znanje, uključujući takve informacije koje Agencija saznaje pri provođenju ovog protokola.

b. Režim o kojem je riječ u stavu a. mora uključiti, uz druge, i odredbe koje se odnose na:

(i) opće principe i pomoćne mjere za rukovanje povjerljivim informacijama,

(ii) uslove zapošljavanja osoblja u vezi sa zaštitom povjerljivih informacija,

(iii) postupke u slučaju povreda ili navodnih povreda povjerljivosti.

c. Režim o kom je riječ u stavu a. Odbor će potvrditi i s vremena na vrijeme ponovo ispitati.

ANEKSI

Član 16.

(i) Aneksi ovog protokola čine njegov sastavni dio. Osim radi izmjene i dopune aneksa, izraz "Protokol" kako je korišten u ovom dokumentu znači Protokol i aneksi zajedno.

(ii) Popis aktivnosti, naveden u Aneksu I, i popis opreme i materijala, naveden u Aneksu II, može ispraviti Odbor na savjet nezavisne radne grupe stručnjaka koju je postavio Odbor. Svaka takva ispravka stupit će na snagu 4 (četiri) mjeseca nakon usvajanja od strane Odbora.

STUPANJE NA SNAGU

Član 17.

a. Ovaj protokol stupa na snagu danom kada Agencija primi od Bosne i Hercegovine pismeno obavještenje da su ispunjene zakonske i/ili ustavne pretpostavke Bosne i Hercegovine za stupanje na snagu.

b. Bosna i Hercegovina može izjaviti, bilo kada prije stupanja na snagu ovog protokola, da će privremeno primjenjivati ovaj protokol.

c. Generalni direktor obavijestit će bez odgađanja sve države članice Agencije o svakoj izjavi o privremenoj primjeni, te o stupanju na snagu ovog protokola.

DEFINICIJE

Član 18.

Za potrebe ovog protokola:

a. Istraživačke i razvojne aktivnosti u vezi s nuklearnim gorivnim ciklusom znače one aktivnosti koje se posebno odnose na bilo koji proces ili aspekt razvoja sistema nečeg navedenog u nastavku:

(i) pretvaranje nuklearnog materijala,

(ii) obogaćivanje nuklearnog materijala,

(iii) proizvodnja nuklearnog goriva,

(iv) reaktori,

(v) reaktori male snage,

(vi) prerada nuklearnog goriva,

(vii) prerada (ne uključujući prepakivanje ili kondicioniranje, koje ne uključuje separaciju elemenata, za skladištenje ili odlaganje) srednje ili visokoradioaktivnog otpada koji sadrži plutonij, visokoobogaćeni uranij ili uranij - 233, ali ne uključuje aktivnosti koje se odnose na teorijska ili osnovna naučna istraživanja, ili na istraživanja i razvoj industrijske primjene radioizotopa, medicinske, hidrološke i poljoprivredne, utjecaja na zdravlje i okoliš i poboljšano održavanje.

b. Područje postrojenja znači onaj predio koji je ograničila Bosna i Hercegovina u informaciji koja se odnosi na projekat postrojenja, uključujući zatvoreno postrojenje i u informaciji koja se odnosi na lokaciju izvan postrojenja gdje se nuklearni materijal uobičajeno koristi, uključujući zatvorene lokacije izvan postrojenja, gdje je nuklearni materijal bio uobičajeno korišten (to je ograničeno na lokacije s vrućim komorama ili gdje se provode aktivnosti koje se odnose na pretvaranje, obogaćivanje te proizvodnju ili preradu goriva). Tu takođe treba uključiti sve instalacije smještene zajedno sa postrojenjem ili lokacijom za opskrbljivanje ili upotrebu bitnih pogona, uključujući: vruće komore, vruće komore za preradu ozračenog materijala koji ne sadrži nuklearni materijal, instalacije za obradu, skladištenje i odlaganje otpada, zgrade u vezi s navedenim tačkama koje je označila Bosna i Hercegovina u članu 2a.(iv).

c. Postrojenje stavljeno van funkcije ili lokacija izvan postrojenja stavljena van funkcije znači instalaciju ili lokaciju na kojoj su preostale konstrukcije i oprema bitni za njeno korištenje, uklonjeni ili stavljeni izvan pogona tako da nisu

upotrebljivi za spremanje i ne mogu više biti upotrijebljeni za rukovanje, obradu ili upotrebu nuklearnog materijala.

d. Zatvoreno postrojenje ili zatvorena lokacija izvan postrojenja znači instalacija ili lokacija gdje je rad zaustavljen i nuklearni materijal uklonjen, ali koje nisu nisu stavljene van funkcije.

e. Visokoobogaćeni uranij znači uranij koji sadrži 20 ili više postotaka izotopa uranija -235.

f. Skupljanje uzoraka okoliša na posebnoj lokaciji znači skupljanje uzoraka okoliša (npr. vazduha, vode, rastinja, tla, nečistoća) na lokaciji i u neposrednoj blizini lokacije koju je označila Agencija radi pomoći Agenciji da izvede zaključke o odsutnosti nedeklarisanog nuklearnog materijala ili nuklearnih aktivnosti na naznačenoj lokaciji.

g. Skupljanje uzoraka okoliša šireg područja znači skupljanje uzoraka okoliša (npr. vazduha, vode, rastinja, tla, nečistoća) na nizu lokacija koje je odredila Agencija radi pomoći Agenciji da izvede zaključke o odsutnosti nedeklarisanog nuklearnog materijala ili nuklearnih aktivnosti na širem području.

h. Nuklearni materijal znači bilo koji izvorni ili posebni fisibilni materijal, kako je definirano u članu XX Statuta. Izraz izvorni materijal ne treba biti protumačen isključivo kao ruda ili ostaci rude. Svaka odluka Odbora prema članu XX Statuta Agencije, koja se odnosi na materijale za koje se smatra da su izvorni materijal ili posebni fisibilni materijal, nakon stupanja na snagu ovog protokola imat će utjecaj prema ovom protokolu samo nakon prihvatanja Bosne i Hercegovine.

i. Postrojenje znači:

(i) reaktor, reaktor male snage, postrojenje za pretvaranje, postrojenje za proizvodnju, postrojenje za preradu, postrojenje za separaciju izotopa ili instalaciju za odvojeno skladištenje, ili

(ii) svaku lokaciju gdje se uobičajeno koristi nuklearni materijal u količinama većim od jednog efektivnog kilograma.

j. Lokacija izvan postrojenja znači svaka instalacija ili lokacija koja nije postrojenje, gdje se nuklearni materijal uobičajeno koristi u količinama od jednog efektivnog kilograma ili manje.

SASTAVLJENO u Beču, dana 6. juna 2012. godine, u dva primjeka na engleskom jeziku.

Za BOSNU i HERCEGOVINU Emir Dizdarević, s. r.	za MEĐUNARODNU AGENCIJU ZA ATOMSKU ENERGIJU Jukia Amano, s. r.
---	---

ANEKS I

POPIS AKTIVNOSTI O KOJIMA JE RIJEČ U ČLANU 2a.(iv) PROTOKOLA

(i) Izrada centrifugalnih rotorskih cijevi ili sastavljanje plinskih centrifuga.

Centrifugalne rotorske cijevi znače cilindre tankih zidova kao što je opisano u tački 5.1.1(b) Aneksa II.

Plinske centrifuge znače centrifuge kao što je opisano u uvodnoj napomeni tačke 5.1 Aneksa II.

(ii) Izrada difuzijskih barijera.

Difuzijske barijere znače tanke porozne filtere kao što je opisano u tački 5.3.1(a) Aneksa II.

(iii) Izrada ili sastavljanje laserskih sistema.

Laserski sistemi znače sistemi koji uključuju elemente kao što je opisano u tački 5.7 Aneksa II.

(iv) Izrada ili sastavljanje elektromagnetnih separatora izotopa.

Elektromagnetni separatori izotopa znače elemente navedene u tački 5.9.1 Aneksa II koji sadrže jonske izvore kao što je opisano u tački 5.9.1(a) Aneksa II.

(v) Izrada ili sastavljanje kolona ili opreme za ekstrakciju.

Kolone ili oprema za ekstrakciju znače elemente kao što je opisano u tačkama 5.6.1., 5.6.2, 5.6.3, 5.6.5, 5.6.6, 5.6.7 i 5.6.8 Aneksa II.

(vi) Izrada mlaznica za aerodinamičnu separaciju ili vrtložnih cijevi.

Mlaznice za aerodinamičnu separaciju ili vrtložne cijevi znače mlaznice za separaciju i vrtložne cijevi kao što je opisano u tačkama 5.5.1 i 5.5.2 Aneksa II.

(vii) Izrada ili sastavljanje sistema za stvaranje uranijeve plazme.

Sistemi za stvaranje uranijeve plazme znače sisteme za stvaranje plazme uranija kao što je opisano u tački 5.8.3 Aneksa II.

(viii) Proizvodnja cijevi od cirkonija.

Cijevi od cirkonija znače cijevi kao što je opisano u tački 1.6 Aneksa II.

(ix) Proizvodnja ili poboljšanje teške vode ili deuterija.

Teška voda ili deuterij znači deuterij, tešku vodu (deuterij oksid) i bilo koju drugu smjesu deuterija u kojoj omjer broja atoma deuterija i vodika prelazi 1:5000.

(x) Izrada grafita nuklearnog nivoa.

Grafit nuklearnog nivoa znači grafit koji ima nivo čistoće bolji od 5 ppm bor-ekvivalenta i gustoću veću od 1,5 g/cm³.

(xi) Proizvodnja boca za ozračeno gorivo.

Boca za ozračeno gorivo znači posudu za prijevoz i/ili skladištenje ozračenog goriva koja osigurava hemijsku, termalnu i radiološku zaštitu te rasipa toplotu raspada tokom rukovanja, prijevoza i skladištenja.

(xii) Izrada reaktorskih kontrolnih šipki.

Reaktorske kontrolne šipke znače šipke kao što je opisano u tački 1.4 Aneksa II.

(xiii) Izrada rezervoara i posuda sigurnih od kritičnosti.

Rezervoari i posude sigurni od kritičnosti znače one elemente kao što je opisano u tačkama 3.2 i 3.4 Aneksa II.

(xiv) Izrada mašina za usitnjavanje elemenata ozračenog goriva.

Mašine za usitnjavanje elemenata ozračenog goriva znače opremu kao što je opisano u tački 3.1 Aneksa II.

(xv) Konstrukcija vrućih komora.

Vruće komore znače komoru ili međusobno povezane komore ukupne zapremine najmanje 6 m³ sa zaštitnim slojem jednakim ili većim od ekvivalenta 0,5 m betona gustoće 3,2 g/cm³ ili veće, opremljene uređajem za daljinsko upravljanje.

ANEKS II

POPIS ODREĐENE OPREME I NENUKLEARNOG MATERIJALA ZA IZVJEŠTAVANJE O IZVOZU I UVOZU U SKLADU S ČLANOM 2a.(ix)

1. Reaktori i njihova oprema

1.1. Potpuni nuklearni reaktori

Nuklearni reaktori sposobni za rad tako da omogućavaju kontroliranu samoodržavajuću fisijsku lančanu reakciju isključujući nulto-energetske reaktor koji su definirani kao reaktori projektirani za maksimalnu količinu proizvodnje plutonija koja ne prelazi 100 g godišnje.

OBJAŠNJENJE

"Nuklearni reaktor" uključuje u osnovi elemente unutar reaktorske posude ili direktno dodate reaktorskoj posudi, opremu koja kontrolira nivo snage u jezgro i komponente koje obično sadrže primarno rashladno sredstvo reaktorskog jezgra ili dolaze u direktan kontakt s njim, ili ga kontroliraju.

Nije namjera isključiti reaktore kod kojih postoji razumna mogućnost izmjene tako da proizvode znatno više od 100 g plutonija godišnje. Reaktori projektirani za trajni rad na znatnim nivoima snage, nezavisno od njihovih kapaciteta za proizvodnju plutonija, ne smatraju se "nulto-energetskim reaktorima".

1.2. Reaktorske posude pod pritiskom

Metalne posude, kao jedinstvene jedinice ili u tu svrhu pojedinačno proizvedeni glavni dijelovi, posebno su dizajnirane ili izrađene tako da sadrže jezgro nuklearnog reaktora, definiranog u tački 1.1 i u stanju su izdržati radni pritisak primarnog rashladnog sredstva.

OBJAŠNJENJE

Gornja ploča reaktorske posude za pritisak obuhvaćena je tačkom 1.2 kao posebno proizveden glavni dio posude za pritisak.

Unutrašnje dijelove reaktora (npr. potporne stubove i ploče za jezgru i druge unutrašnje elemente posude, cijevi vodilica za kontrolne šipke, termalne štitove, pregrade, rešetkaste ploče jezgra, difuzorske ploče itd.) obično isporučuje dobavljač reaktora. U nekim slučajevima su određene unutrašnje potporne komponente uključene u proizvodnju posude za pritisak. Ti su elementi dovoljno ključni za sigurnost i pouzdanost rada reaktora (i zbog toga za garancije i odgovornost dobavljača reaktora) tako da nije uobičajena njihova isporuka izvan osnovnog ugovora za isporuku reaktora. Dakle, premda se odvojena isporuka tih jedinstvenih, posebno dizajniranih i izrađenih, ključnih, velikih i skupih elemenata može razmatrati, takav način isporuke smatra se nevjerojatnim.

1.3. Uredaji za punjenje i pražnjenje reaktorskog goriva

Oprema za rukovanje posebno dizajnirana ili izrađena za punjenje ili pražnjenje goriva iz nuklearnog reaktora, definiranog u tački 1.1, sposobna za radni postupak punjenja, ili primjenjujući tehnički sofisticirano pozicioniranje ili centriranje tako da se omogućuje složeni postupci vađenja goriva, kod kojih obično nije moguć direktan pregled ili pristup gorivu.

1.4. Reaktorske kontrolne šipke

Šipke posebno dizajnirane ili izrađene za kontrolu reakcije u nuklearnom reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1.

OBJAŠNJENJE

Ova tačka uključuje, uz dio za apsorpciju neutrona, konstrukciju za potporu ili vješanje, ako su isporučeni odvojeno.

1.5. Reaktorske cijevi za pritisak

Cijevi koje su posebno dizajnirane ili izrađene da sadrže gorivne elemente i primarno rashladno sredstvo u reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1, pod radnim pritiskom većim od 5,1 MPa (740 psi).

1.6. Cijevi od cirkonija

Cirkonij, metal i legure, u obliku cijevi ili sklopova cijevi, i u količinama koje prelaze 500 kg u bilo kom periodu od 12 mjeseci, posebno dizajnirane ili izrađene za korištenje u reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1 i u kojima je odnos hafnija prema cirkoniju manji od 1:500 težinskih dijelova.

1.7. Pumpe za primarno rashladno sredstvo

Pumpe posebno dizajnirane ili izrađene za cirkulaciju primarnoga rashladnog sredstva u nuklearnom reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1.

OBJAŠNJENJE

Posebno dizajnirane ili izrađene pumpe mogu uključivati složeni sistem ili višestruke sisteme koji sprečavaju curenje primarnoga rashladnog sredstva, oklopljene pumpe i pumpe s inercijskim sistemima. Definicija se odnosi na pumpe klase NC-1 ili kvalificirane ekvivalentnim standardima.

2. Nenuklearni materijali za reaktore

2.1. Deuterij i teška voda

Deuterij, teška voda (deuterijev oksid) i bilo koja druga smjesa deuterija u kojoj omjer broja deuterijevih i vodikovih atoma prelazi 1:5000 za upotrebu u nuklearnom reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1, u količinama koje

prelaze 200 kg atoma deuterija za svaku zemlju primaoca u bilo kom periodu od 12 mjeseci.

2.2. Grafit nuklearnog nivoa

Grafit koji ima nivo čistoće bolji od 5 ppm bor-ekvivalenta i gustoću veću od 1,5 g/cm³ za upotrebu u nuklearnom reaktoru, kao što je definirano u gore navedenoj tački 1.1, u količinama koje prelaze 3·10⁴ kg (30 metričkih tona) za svaku zemlju primaoca u bilo kom periodu od 12 mjeseci.

NAPOMENA

Zbog izvještavanja, Vlada će utvrditi da li se grafit, prema gore navedenim podacima, izvozi za korištenje u nuklearnom reaktoru.

3. Postrojenja za preradu ozračenih gorivnih elemenata i oprema posebno dizajnirana ili izrađena u tu svrhu

UVODNA NAPOMENA

Preradom ozračenoga nuklearnog goriva odvajaju se plutonij i uranij od jako radioaktivnih fisijskih produkata i drugih transuranijskih elemenata. Razdvajanje se može postići različitim tehničkim postupcima. Međutim, tokom godina, Purex je postao najčešće korišten i prihvaćen postupak. Purex uključuje rastvaranje ozračenoga nuklearnog goriva u azotnoj kiselini, nakon čega slijedi razdvajanje uranija, plutonija i fisijskih produkata pomoću selektivne ekstrakcije rastvarača, koristeći mješavinu tributil fosfata u organskom razrjeđivaču.

Purex postrojenja imaju međusobno slične procesne funkcije, uključujući: usitnjavanje ozračenog gorivnog elementa, rastvaranje goriva, ekstrakciju rastvarača i postupak skladištenja tekućine. Takođe mogu imati opremu za termalnu denitraciju uranijevog nitrata, pretvaranje plutonijevog nitrata u oksid ili metal i obradu otpadnih tekućih fisijskih produkata u oblik pogodan za dugotrajno skladištenje ili odlaganje. Međutim, specifičan tip i oblik opreme za izvođenje tih funkcija može se razlikovati između Purex postrojenja zbog nekoliko razloga, uključujući vrstu i količinu ozračenoga nuklearnog goriva za preradu, namjeru raspolaganja nazad dobijenim materijalom i filozofiju sigurnosti i održavanja ugrađenu u dizajn postrojenja.

"Postrojenje za preradu ozračenih gorivnih elemenata" uključuje opremu i komponente koje obično dolaze u direktan dodir s ozračenim gorivom, glavnim nuklearnim materijalom i fisijskim produktima ili direktno upravljaju tokovima njihove prerade.

Ti postupci, uključujući kompletne sisteme za pretvaranje plutonija i proizvodnju metala plutonija, mogu biti određeni mjerama poduzetim radi izbjegavanja kritičnosti (npr. pomoću geometrije), ozračenosti (npr. pomoću štitova) i toksičnosti (npr. pomoću suzbijanja).

U opremu, koja se podrazumijeva u izrazu "i oprema posebno dizajnirana ili izrađena" za preradu ozračenih gorivnih elemenata, uključeni su:

3.1 Mašine za usitnjavanje ozračenih gorivnih elemenata

UVODNA NAPOMENA

Ova oprema lomi košuljicu goriva da se ozračeni nuklearni materijal izloži rastvaranju. Najčešće se upotrebljavaju posebno dizajnirane velike metalne makaze za rezanje, premda se može koristiti i savremena oprema, kao što je laser.

Daljinski upravljana oprema posebno dizajnirana ili izrađena za korištenje u gore opisanim postrojenjima za preradu i namijenjena za rezanje, sječenje i sjeckanje sklopova, snopova ili šipki nuklearnog goriva.

3.2. Posude za rastvaranje

UVODNA NAPOMENA

Posude za rastvaranje obično prihvataju usitnjeno istrošeno gorivo. U tim posudama sigurnim od kritičnosti ozračeni nuklearni materijal otopljen je u azotnoj kiselini, a preostale ljuske uklonjene su iz toka obrade.

Rezervoari sigurni od kritičnosti (npr. malog prečnika, kružni ili pločasti rezervoari), posebno dizajnirani ili izrađeni za upotrebu u postrojenjima za preradu, kao što je gore naznačeno, namijenjeni za rastvaranje ozračenog nuklearnog goriva, koji su sposobni izdržavati vruću visokokorozivnu tekućinu i koji mogu biti daljinski punjeni i održavani.

3.3. Ekstraktori rastvarača i oprema za ekstrakciju rastvarača

UVODNA NAPOMENA

Ekstraktori rastvarača primaju i rastvor ozračenog goriva iz posuda za rastvaranje i organski rastvor koja razdvaja uranij, plutonij i fisijske produkte. Oprema za ekstrakciju rastvarača obično je dizajnirana tako da ispunjava stroge radne parametre, kao dugi radni vijek bez zahtjeva za održavanjem ili prilagodljivost lakom premještanju, jednostavnost rada i kontrole i elastičnost kada su u pitanju promjene radnih uslova.

Posebno dizajnirani ili izrađeni ekstraktori rastvarača, takvi kao punjene ili pulsirajuće kolone, taložne miješalice ili centrifugalni kontaktori za korištenje u postrojenjima za preradu ozračenog goriva. Ekstraktori rastvarača moraju biti otporni na korozivno djelovanje azotne kiseline. Ekstraktori rastvarača obično su proizvedeni po izuzetno visokim standardima (uključujući posebne tehnike zavarivanja i inspekcije, osiguranja kvaliteta i kontrole kvaliteta), od nehrđajućeg čelika sa niskim postotkom ugljika, titanija, cirkonija ili nekoga drugog materijala visokog kvaliteta.

3.4. Posude za držanje ili skladištenje hemikalija

UVODNA NAPOMENA

Kao rezultat faze ekstrakcije rastvarača dobijamo tri glavna procesna tekuća toka. Posude za držanje ili skladištenje koriste se u daljoj preradi sva tri toka na sljedeći način:

(a) Čisti rastvor uranijevog nitrata koncentriran je isparavanjem i prosljeden u postupak denitracije gdje se pretvara u uranijev oksid. Taj oksid ponovo se koristi u nuklearnom gorivnom ciklusu.

(b) Rastvor visokoradioaktivnih fisijskih produkata obično se koncentrira isparavanjem i sprema kao tečni koncentrat. Taj koncentrat može se kasnije ispariti i pretvoriti u oblik prikladan za skladištenje ili odlaganje.

(c) Rastvor čistog plutonijevog nitrata koncentrira se i sprema do njegovog prijenosa u faze daljeg postupka. Posude za držanje ili skladištenje rastvora plutonija dizajnirane su tako da se izbjegnu problemi kritičnosti koji su rezultat promjene u koncentraciji ili obliku ovog toka.

Posebno dizajnirane ili izrađene posude za držanje ili skladištenje i korištenje u postrojenju za preradu ozračenog goriva. Posude za držanje ili skladištenje moraju biti otporne na korozivno djelovanje azotne kiseline. Posude za držanje ili skladištenje obično su izrađene od materijala kao nehrđajući čelik s niskim postotkom ugljika, titanij ili cirkonij ili drugi materijali visokog kvaliteta. Posude za držanje ili skladištenje mogu biti dizajnirane za daljinsko upravljanje ili održavanje i mogu imati sljedeća svojstva za kontrolu nuklearne kritičnosti:

(1) zidove ili unutrašnju strukturu s bor-ekvivalentom najmanje 2%, ili

(2) maksimalni prečnik 175 mm (7 in) za cilindrične posude, ili

(3) maksimalnu širinu 75 mm (3 in) za pločastu ili za kružnu posudu.

3.5. Sistem za pretvaranje plutonijevog nitrata u oksid

UVODNA NAPOMENA

U većini postrojenja za preradu taj završni postupak uključuje pretvaranje rastvora plutonijevog nitrata u plutonijev

dioksid. Glavne radnje u tom postupku su: skladištenje materijala i podešavanje napajanja procesa, taloženje i razdvajanje čvrste/tekuće frakcije, oksidacija, rukovanje proizvodom, provjetravanje, zbrinjavanje otpada i kontrola procesa.

Potpuni sistemi, posebno dizajnirani ili izrađeni za pretvaranje plutonijevog nitrata u plutonijev oksid, u pojedinostima prilagođeni tako da se izbjegnu učinci kritičnosti i zračenja, te opasnost od trovanja svede na minimum.

3.6. Sistem za proizvodnju metala plutonija iz plutonijevog oksida

UVODNA NAPOMENA

Ovaj postupak, koji može biti u vezi s postrojenjem za preradu, uključuje fluoriranje plutonijevog dioksida, obično s visokokorozivnim fluorovodikom, zbog proizvodnje plutonijevog fluorida koji se kasnije u proizvodnji, koristeći metal kalcij visoke čistoće, pretvara u metalni plutonij i šljaku kalcijevog fluorida. Glavne radnje u ovom postupku su: fluoriranje (uključuje opremu obloženu ili proizvedenu od plemenitih metala), pretvaranje u metal (koristeći keramičke vatrostalne lonce), obnavljanje šljake, rukovanje proizvodom, provjetravanje, zbrinjavanje otpada i kontrola procesa.

Potpuni sistemi posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju metala plutonija, u pojedinostima prilagođeni tako da se izbjegnu učinci kritičnosti i zračenja, te opasnost od trovanja svede na minimum.

4. Postrojenja za proizvodnju gorivnih elemenata

"Postrojenje za proizvodnju gorivnih elemenata" uključuje opremu:

(a) koja obično dolazi u direktni dodir s nuklearnim materijalom, ili ga direktno preraduje, ili kontrolira tok proizvodnje nuklearnog materijala, ili

(b) koja hermetički zatvara nuklearni materijal unutar košuljice.

5. Postrojenja za separaciju izotopa uranija i oprema, različita od analitičkih instrumenata, posebno dizajnirana ili izrađena u tu svrhu

Oprema, koja se podrazumijeva u izrazu "oprema različita od analitičkih instrumenata, posebno dizajnirana ili izrađena" za separaciju izotopa uranija uključuje:

5.1. Plinske centrifuge i sklopove i komponente, posebno dizajnirane ili izrađene za upotrebu u plinskim centrifugama

UVODNA NAPOMENA

Plinska centrifuga se obično sastoji od cilindra (ili više njih) tankih zidova prečnika između 75 mm (3 in) i 400 mm (16 in), koji se nalazi u vakuumu i vrti velikom perifernom brzinom od 300 m/s ili više oko svoje centralne vertikalne ose. Da se postigne velika brzina, materijali za izradu rotacijskih komponenata moraju biti visokog omjera čvrstoće i gustoće, a rotorski sklop i njegove pojedinačne komponente moraju biti izrađeni sa vrlo malim tolerancijama da se neuravnoteženost svede na minimum. Za razliku od drugih centrifuga, kod plinskih centrifuga za obogaćivanje uranija karakteristično je da unutar komore rotora imaju rotirajuću pregradu (ili više njih) u obliku diska, te razmještaj stacionarnih cijevi za punjenje i vadenje plina UF₆, koje oblikuju najmanje tri odvojena kanala, od kojih su dva vezana za lopatice koje se protežu od ose rotora prema oboju rotorske komore. U vakuumskoj sredini takođe se nalazi određeni broj kritičnih elemenata koji ne rotiraju i koje, premda su posebno dizajnirani, nije teško proizvesti niti se proizvede iz posebnih materijala. Centrifugalno postrojenje, međutim, zahtijeva veliki broj tih komponenata tako da te količine mogu dati važnu naznaku krajnje upotrebe.

5.1.1. Rotacijske komponente

(a) Potpuni rotorski sklopovi:

Tankozidni cilindri ili nekoliko međusobno povezanih tankozidnih cilindara, izrađenih iz jednog ili više materijala visokog omjera čvrstoće i gustoće, opisanih u OBJAŠNJENJU ovog poglavlja. Ako su međusobno povezani, cilindri su spojeni pokretnim mjevovima ili prstenovima, kako je opisano u sljedećoj tački 5.1.1(c). Rotor je opremljen unutrašnjom pregradom (ili više njih) i krajnjim poklopcima, kako je opisano u sljedećoj tački 5.1.1(d) i (e), ako je u konačnom obliku. Međutim, kompletan sklop može biti isporučen samo djelimično sastavljen.

(b) Rotorske cijevi:

Posebno dizajnirani ili izrađeni tankozidni cilindri debljine 12 mm (0,5 in) ili manje, prečnika između 75 mm (3 in) i 400 mm (16 in) i proizvedeni iz jednog ili više materijala visokog omjera čvrstoće i gustoće, opisanih u OBJAŠNJENJU ovog poglavlja.

(c) Prstenovi ili mjevovi:

Komponente posebno dizajnirane ili izrađene da lokalno podupru rotorsku cijev ili da povežu nekoliko rotorskih cijevi. Mijeh je kratki cilindar sa zidom debljine 3 mm (0,12 in) ili manje, prečnika između 75 mm (3 in) i 400 mm (16 in) koji ima nabore i izrađen je od materijala visokog omjera čvrstoće i gustoće, jednog od opisanih u OBJAŠNJENJU ovog poglavlja.

(d) Pregrade:

Komponente u obliku diska prečnika između 75 mm (3 in) i 400 mm (16 in), posebno dizajnirane ili izrađene za ugradnju unutar centrifugalne rotorske cijevi, tako da izoliraju odvodnu komoru od glavne separacijske komore te, u nekim slučajevima, da pomognu cirkulaciju plina UF₆ unutar glavne separacijske komore rotorske cijevi, a izrađene su od materijala visokog omjera čvrstoće i gustoće, jednog od opisanih u OBJAŠNJENJU ovog poglavlja.

(e) Gornji poklopci/donji poklopci

Komponente u obliku diska prečnika između 75 mm (3 in) i 400 mm (16 in), posebno dizajnirane ili izrađene da pristaju na krajeve rotorske cijevi i tako zadržavaju UF₆ unutar rotorske cijevi, te u nekim slučajevima podupiru, podržavaju ili sadrže kao sastavni dio element gornjeg ležaja (gornji poklopac), ili nose rotirajuće elemente motora i donji ležaj (donji poklopac), a izrađene su od materijala visokog omjera čvrstoće i gustoće, jednog od opisanih u OBJAŠNJENJU ovog poglavlja.

OBJAŠNJENJE

Materijali koji se koriste za rotacijske komponente centrifuge su:

(a) legirani čelik maksimalne zatezne čvrstoće $2,05 \cdot 10^9$ N/m² (300.000 psi) ili više;

(b) legure aluminija maksimalne zatezne čvrstoće $0,46 \cdot 10^9$ N/m² (67.000 psi) ili više,

(c) vlaknasti materijali pogodni za upotrebu u slojevitim strukturama i koji imaju specifični modul $12,3 \cdot 10^6$ m ili veći i specifičnu maksimalnu zateznu čvrstoću

$0,33 \cdot 10^6$ m ili veću ("specifični modul" je Youngov modul u N/m² podijeljen sa specifičnom težinom u N/m³; "specifična maksimalna zatezna čvrstoća" je specifična zatezna čvrstoća u N/m² podijeljena sa specifičnom težinom u N/m³).

5.1.2. Statičke komponente

(a) Magnetni viseći ležajevi:

Posebno dizajnirani ili izrađeni sklopovi ležajeva koji sadrže kružni magnet obješen unutar kućišta koje sadrži prigušujuće sredstvo. Kućište treba biti izrađeno od materijala otpornog na UF₆ (vidi OBJAŠNJENJE tačke 5.2). Polovi magneta su spojeni ili je magnet povezan s drugim magnetom pričvršćenim na gornjem poklopcu, što je opisano u tački 5.1.1(e). Magnet može biti prstenastog oblika sa omjerom između vanjskog i unutrašnjeg prečnika manjeg ili jednakog 1,6:1. Magnet može biti takvog stanja da je početna propustljivost 0,15 H/m (120.000 CGS jedinica) ili više, ili

prinudne sile 98,5% ili više, ili energetski produkt veći od 80 kJ/m³ (10⁷ gaus-ersteda). Uz uobičajena svojstva materijala, preduslov je da je odstupanje magnetne ose od geometrijske ose ograničeno na vrlo malo toleranciju (manju od 0,1 mm ili 0,004 in) ili da se posebno zahtijeva homogenost materijala magneta.

(b) Ležajevi/prigušivači:

Posebno dizajnirani ili izrađeni ležajevi koji sadrže sklop zglobov-čašica ugrađen u prigušivač. Zglob je obično osovina od kaljenog čelika s polukuglom na jednom kraju, te s pričvršćenjem za donji poklopac, opisano u tački 5.1.1(e), na drugom kraju. Međutim, osovina može imati ugrađen i hidrodinamički ležaj. Čašica je u obliku kuglice s polukuglastim udubljenjem na jednoj strani. Te komponente često se pribavljaju odvojeno od prigušivača.

(c) Molekularne pumpe:

Posebno dizajnirani ili izrađeni cilindri koji imaju unutrašnje mašinski obrađene ili izdubljene spiralne žljebove i unutrašnje mašinski obrađene bušotine (otvore). Tipične dimenzije su sljedeće: unutrašnji prečnik 75 mm (3 in) do 400 mm (16 in), debljina zida 10 mm (0,4 in) ili više, dužine jednake ili veće od prečnika. Žljebovi su obično pravougaonog presjeka i duboki 2 mm (0,08 in) ili više.

(d) Statori motora:

Posebno dizajnirani ili izrađeni statori prstenastog oblika za višefazne izmjenične elektromotore velike brzine s histerezom (ili magnetnim otporom) za sinhroni rad u vakuumu u području frekvencija 600-2000 Hz i području snage 50-1000 VA. Statori se sastoje od višefaznih namotaja na slojevitom željeznom jezgru malih gubitaka, načinjenom od tankih limova uobičajene debljine 2 mm (0,08 in) ili manje.

(e) Kućište centrifuge/nosači

Komponente posebno dizajnirane ili izrađene da drže sklop rotorskih cijevi plinske centrifuge. Kućište se sastoji od nepomičnog cilindra debljine zida do 30 mm (1,2 in) s precizno mašinski obrađenim krajevima za smještaj ležajeva i s jednom ili više priрубница za ugradnju. Mašinski obrađeni krajevi međusobno su paralelni i vertikalni i na uzdužnu osu cilindra s odstupanjem manjim od 0,05°. Kućište može biti i strukture u obliku saća za smještaj nekoliko rotorskih cijevi. Kućišta su izrađena od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićena takvim materijalima.

(f) Lopatice

Posebno dizajnirane ili izrađene cijevi unutrašnjeg prečnika do 12 mm (0,5 in) za ekstrakciju plina UF₆ iz unutrašnjosti rotorske cijevi načinom djelovanja Pitotove cijevi (tj. s otvorom prema perifernom toku plina unutar rotorske cijevi, naprimjer, savijanjem kraja radijalno postavljene cijevi) tako da se mogu pričvrstiti na centralni sistem za ekstrakciju plina. Cijevi su izrađene od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićene takvim materijalima.

5.2 Posebno dizajnirani ili izrađeni pomoćni sistemi, oprema i komponente u postrojenjima za obogaćivanje pomoću plinskih centrifuga

UVODNA NAPOMENA

Pomoćni sistemi, oprema i komponente u postrojenjima za obogaćivanje pomoću plinskih centrifuga su sistemi za napajanje centrifuga sa UF₆, međusobno povezivanje pojedinih centrifuga tako da oblikuju kaskade (ili nivoe) koje omogućavaju postepeno sve veće obogaćivanje, te za izdvajanje "proizvoda" i "ostataka" UF₆ iz centrifuga, uz opremu potrebnu za pogon centrifuga ili kontrolu postrojenja.

UF₆ se obično isparava iz čvrstog pomoću zagrijavanja u autoklavima, te se odvodi u plinovitom stanju u centrifuge pomoću kaskadnog cjevovodnog kolektora. "Proizvod" i "ostaci" plinovite struje UF₆, koji izlaze iz centrifuga takođe se prosljeđuju kaskadnim cjevovodnim kolektorom u hladne klopke (koje rade na otprilike 203 K /-70°C/), gdje se

kondenziraju prije daljeg prijenosa u погодне посуде за prijevoz ili skladištenje. Будући да се постројење за обogaćивање састоји од више hiljada centrifuga пореданих у kaskadama, постоје километри kaskadних cjevovodних колектора, повезаних hiljadama varова, са знатним бројем понављања облика. Оpreма, компоненте и cjevovodни системи су произведени према врло захтјевним standardима за вакуум и чistoћу.

5.2.1 Системи за napajanje/sистеми за изdvajanje производа и остатака

Пособно дизајнирани или израђени системи за обраду који укључују:

Autoklave за napajanje (или stanice), које се користе за dotok UF₆ према kaskadama centrifuga при притиску од 100 kPa (15 psi) и колиџини од 1 kg/h или више,

Desublimatore (или hladne klopke) за изdvajanje UF₆ из kaskada при притиску до 3 kPa (0,5 psi). Desublimatori се могу ohладити до 203 K (-70°C) и zagrijати до 343 K (70°C)

Stanice за "производ" и "ostatke" које се користе за hvatanje UF₆ у посуде.

Oво постројење, опрема и cjevovod потпуно је израђено или обложено материјалима отпорним на UF₆ (види OBJAŠNJENJE ове таџке), а произведено је према врло захтјевним standardима за вакуум и чistoћу.

5.2.2 Mehanički системи cjevovodних kolektora

Пособно дизајнирани или израђени системи cjevovoda и системи cjevovodних kolektora за rukovanje са UF₆ unutar centrifugalних kaskada. Mreža cjevovoda обičно је с trostrukим системом cjevovodних kolektora тако да је свака centrifuga spojena на сваки cjevovodни kolektor. Тако се у знатној мјери понавља тај облик. У цијелости су израђени од материјала отпорних на UF₆ (види OBJAŠNJENJE ове таџке), а произведени су према врло захтјевним standardима за вакуум и чistoћу.

5.2.3 UF₆ масени спектрометри/jonski izvori

Пособно дизајнирани или израђени магнетни или kvadrupolni масени спектрометри способни за *on-line* узимање uzoraka из струја plina UF₆ код napajanja, производа или preostalog материјала, а који имају сва sljedeća својства:

1. Јединиџну rezoluciju за јединице atomske масе веће од 320,

2. Jonske izvore израђене од или обложене nikromом или monelом, или nikloване,

3. Izvore elektrona за jonizaciju,

4. Kolektorski sistem прикладан за analizu izotopa.

5.2.4 Mjenjači frekvencija

Mjenjači frekvencija (takоде poznati као konverteri или invertori), особно дизајнирани или израђени за napajanje statora motora definiraniх у 5.1.2(d), или dijelovi, компоненте и podsklopovi takvih mjenjača frekvencija који имају сва sljedeća својства:

1. Višefazni izlaz 600-2000 Hz,

2. Visoku stabilnost (s kontrolom frekvencije boljom од 0,1%)

3. Nisko harmoničko izobličenje (manje од 2%), и

4. Efikasnost већу од 80%.

OBJAŠNJENJE

Gore nabrojani elementi или dolaze у direktan dodir са procesnim plinom UF₆ или direktно kontroliraju centrifuge и prolazeње plina из centrifuge у centrifugu и из kaskade у kaskadu.

Materijali otporni на korozivno djelovanje UF₆ укључују nehrđajući џelik, aluminij, legure aluminija, nikl или legure које sadrže 60% или више nikla.

5.3 Пособно дизајнирани или израђени sklopovi и компоненте који се користе у plинском difuzijskom обogaćивању

UVODNA NAPOMENA

U metodi separacije izotopa uranija plинском difuzijom, glavni tehnološki sklop је posebna porozna plинska difuzijska barijera, izmjenjivač toplote за hlađenje plina (zagrijanog kompresijom), zaptivni и kontrolni ventili, те cjevovodi. Будући да plинska difuzijska tehnologija koristi uranijev heksafluorid (UF₆), сва опрема, cjevovod и površine instrumentacije (које dolaze у dodir са plinom) moraju бити израђени од материјала који ostaje stabilan у dodiru са UF₆. Postrojenje за plинску difuziju захтјева знатан број тих sklopova, тако да koliџине могу бити značajan pokazatelj krajnje upotrebe.

5.3.1 Plинске difuzijske barijere

(a) Пособно дизајнирани или израђени tanki porozni filteri, veličine pora 100-1000 Å (angstrema), debljine 5 mm (0,2 in) или мање, те за cjevaste облике, prečnika 25 mm (1 in) или мање, израђени од metalних, polimernih или keramičkih материјала otpornih на korozivno djelovanje UF₆, и

(b) Пособно припремљене smjese или prašci за izradu takvih filtera. Takve smjese и prašci укључују nikl или legure које sadrže 60% или више nikla, aluminijev oksid или potpuno flourirane polimere ugljovodika otporne на UF₆ који имају чistoћу 99,9% или више, veličinu џestica мању од 10 μm и visoki nivo јednolikosti veličine џestica, које су особно припремљене за izradu plинских difuzijskih barijera.

5.3.2 Kućišta difuzora

Пособно дизајниране или израђене hermetičки затворене cilindrične посуде prečnika већег од 300 mm (12 in) и duže од 900 mm (35 in), или pravougaone посуде sličnih dimenzija, које имају јedan ulazni и dva izlazna priključka prečnika већег од 50 mm (2 in), за držanje plинских difuzijskih barijera, израђене од материјала otpornih на UF₆ или обложене takvim материјалима, те дизајниране за vodoravnu или vertikalnu ugradnju.

5.3.3 Kompresori и plинске duvaljke

Пособно дизајнирани или израђени aksijalni, centrifugalni или kompresori pozitivne zapremine или plинске duvaljke, s kapacitetom sukucije UF₆ од најmanje 1 m³/min, са izlaznim pritiskом до nekoliko stotina kPa (100 psi), дизајнирани за dugotrajan rad у UF₆ okruženju, са или bez elektromotora odgovarajuće snage, isto као и zasebni sklopovi takvih kompresora и plинских duvaljki. Ti kompresori и plинске duvaljke имају omjer kompresije од 2:1 до 6:1, а израђени су од материјала otpornih на UF₆ или обложени takvim материјалима.

5.3.4 Zaptivke rotorskih osovina

Пособно дизајниране или израђене vakuumske zaptivke, s priključcima за napajanje и ispuhivanje zaptivke, за zaptivanje spojne osovine rotora kompresora или plинске duvaljke s pogonskim motorom, тако да се osigura pouzdanо zaptivanje protiv ucuringanja vazduha у unutrašnju komору kompresora или plинске duvaljke napunjene са UF₆. Takve zaptivke обičно су дизајниране за koliџину ucuringanja zaštitnog plina мању од 1000 cm³/min (60 in³/min).

5.3.5 Izmjenjivači toplote за hlađenje UF₆

Пособно дизајнирани или израђени izmjenjivači toplote načinjeni од материјала otpornih на UF₆ (osim nehrđajućeg џelika) или обложени takvim материјалима или bakrom, или bilo kojom kombinacijom тих metala, те namijenjeni за veličinu promjene pritiska kod curenja мању од 10 Pa (0,0015 psi) на sat при razlici pritiska од 100 kPa (15 psi).

5.4 Пособно дизајнирани или израђени pomoćни системи, опрема и компоненте који се користе у plинском difuzijskom обogaćивању

UVODNA NAPOMENA

Pomoćни системи, опрема и компоненте у постројенjima за plинско difuzijsko обogaćивање су системи potrebni за napajanje са UF₆ plинскога difuzijskog sklopa, povezivanje pojedinačnih sklopova у kaskade (или niveoe) које omogućavaju postepeno sve веће обogaćивање, те за изdvajanje "производа" и "ostataka" UF₆ из difuzijskih kaskada. Zbog velikih inercijskih

svojstava difuzijskih kaskada, bilo koji prekid u njihovom radu, a posebno zaustavljanje, ima ozbiljne posljedice. Zato je veoma važno u plinskom difuzijskom postrojenju strogo i trajno održavanje vakuuma u cijelom tehnološkom sistemu, automatska zaštita od nezgoda i precizno automatsko upravljanje strujom plina. Sve to stvara potrebu opremanja postrojenja velikim brojem posebnih mjernih, upravljačkih i kontrolnih sistema.

Obično se UF₆ isparava u cilindrima smještenim u autoklavima, te se pomoću kaskadnog cjevovodnog kolektora u plinskom stanju dovodi do ulaznog mjesta. "Proizvod" i "ostaci" plinske struje UF₆ odvode se pomoću kaskadnog cjevovodnog kolektora od izlaznih tačaka do hladnih klopki ili do kompresorskih stanica gdje se plin UF₆ pretvara u tečno stanje prije daljeg prijenosa u prikladne rezervoare za prijevoz ili skladištenje. Budući da se postrojenje za plinsko difuzijsko obogaćivanje sastoji od velikog broja difuzijskih sklopova poredanih u kaskade, postoji mnogo kilometara kaskadnog cjevovodnog kolektora, povezanog hiljadama varova, sa znatnim brojem ponavljanja oblika. Oprema, komponente i cjevovodni sistemi su proizvedeni prema veoma visokim standardima za vakuum i čistoću.

5.4.1 Sistemi za napajanje/sistemi za izdvajanje proizvoda i ostatka

Posebno dizajnirani ili izrađeni procesni sistemi za radne pritiske do 300 kPa (45 psi), koji uključuju:

Autoklave za napajanje (ili sisteme) koji se koriste za dotok UF₆ prema plinskim difuzijskim kaskadama;

Desublimatore (ili hladne klopke) koji se koriste za izdvajanje UF₆ iz difuzijskih kaskada;

Stanice za dovodenje u tečno stanje gdje se plin UF₆ iz kaskada kompresijom i hlađenjem prevodi u tekućinu UF₆;

Stanice za "proizvod" ili "ostatke" koje se koriste za prijenos UF₆ u rezervoare.

5.4.2 Sistemi cjevovodnih kolektora

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi cjevovoda i cjevovodnih kolektora za rukovanje sa UF₆ u plinskim difuzijskim kaskadama. Ova mreža cjevovoda obično je sa "dvostrukim" sistemom cjevovodnih kolektora gdje je svaka ćelija spojena sa svakim cjevovodnim kolektorom.

5.4.3 Vakuumski sistemi

a) Posebno dizajnirani ili izrađeni veliki vakuumski višepriključni cjevovodni razvodnici, vakuumski cjevovodni kolektori i vakuumske pumpe usisnog kapaciteta jednakog ili većeg od 5 m³/min (175 ft³/min);

b) Vakuumske pumpe posebno dizajnirane za rad u atmosferi koja sadrži UF₆, izrađene od aluminija, nikla ili legura koje sadrže više od 60% nikla ili su obložene njima. Te pumpe mogu biti ili rotacijske ili nadpritisne (pozitivne), mogu imati nadpritisne i fluorougljične (teflonske) zaptivke te mogu imati posebni radni fluid.

5.4.4 Posebni ventili za zatvaranje i kontrolu

Posebno dizajnirani ili izrađeni ventili s mjehovima za ručno ili automatsko zatvaranje i kontrolu, izrađeni od materijala otpornih na UF₆ i prečnika od 40 do 1500 mm (1,5 do 59 in) za ugradnju u glavnim i pomoćnim sistemima postrojenja za plinsko difuzijsko obogaćivanje.

5.4.5 UF₆ maseni spektrometri/jonski izvori

Posebno dizajnirani ili izrađeni magnetni ili kvadrupolni maseni spektrometri sposobni za *on-line* uzimanje uzoraka iz struja plina UF₆ kod napajanja, proizvoda ili preostalog materijala, a koji imaju sva sljedeća svojstva:

1. Jedinичnu rezoluciju za jedinice atomske mase veće od 320,

2. Jonske izvore izrađene od ili obložene nikromom ili monelom, ili niklovane,

3. Izvore elektrona za jonizaciju,

4. Kolektorski sistem prikladan za analizu izotopa.

OBJAŠNJENJE

Gore nabrojani elementi ili dolaze u direktan dodir sa procesnim plinom UF₆ ili direktno nadziru protok unutar kaskada. Sve površine koje dolaze u dodir sa procesnim plinom u potpunosti su izrađene od materijala otpornih na UF₆ ili obložene takvim materijalima. U vezi s tačkama koje se odnose na elemente plinske difuzije, materijali otporni na korozivno djelovanje UF₆ uključuju nehrđajući čelik, aluminij, aluminijске legure, aluminijev oksid, nikl ili legure koje sadrže 60% ili više nikla i potpuno fluorirane polimere ugljovodika otporne na UF₆.

5.5. Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi, oprema i komponente koji se koriste u postrojenjima za aerodinamično obogaćivanje

UVODNA NAPOMENA

U postupcima aerodinamičnog obogaćivanja, smjesa plinovitog UF₆ i lakog plina (vodik ili helij) se zbija i zatim propušta kroz elemente za separaciju u kojima se odvajanje izotopa potpuno provodi jakim centrifugalnim silama duž zakrivljenih zidova. Uspješno su razvijena dva postupka ovog tipa: postupak sa separacijskim mlaznicama i postupak s vrtložnim cijevima. Za oba postupka, glavne komponente nivoa separacije uključuju cilindrično kućište posuda posebnih elemenata za odvajanje (mlaznice ili vrtložne cijevi), plinske kompresore i izmjenjivače toplote za uklanjanje toplote kompresije. Jedno aerodinamično postrojenje zahtijeva veći broj tih nivoa tako da količine mogu biti značajan pokazatelj krajnje upotrebe. Budući da aerodinamični postupci koriste UF₆, sva oprema, cjevovodi i površine instrumentacije (koji dolaze u dodir s plinom) moraju biti izrađeni od materijala koji ostaje stabilan u dodiru sa UF₆.

OBJAŠNJENJE

Elementi nabrojani u ovoj tački ili dolaze u direktan dodir s procesnim plinom UF₆ ili direktno kontroliraju protok unutar kaskada. Sve površine koje dolaze u dodir s procesnim plinom u potpunosti su izrađene od materijala otpornih na UF₆ ili zaštićene takvim materijalima. U vezi s tačkom koja se odnosi na elemente aerodinamičnog obogaćivanja, materijali otporni na korozivno djelovanje UF₆ uključuju bakar, nehrđajući čelik, aluminij, aluminijске legure, nikl ili legure koje sadrže 60% ili više nikla i potpuno fluorirane polimere ugljovodika otpornih na UF₆.

5.5.1 Mlaznice za separaciju

Posebno dizajnirane ili izrađene mlaznice za separaciju i njihovi sklopovi. Mlaznice za separaciju sastavljene su od zakrivljenih kanala s uskom pukotinom, prečnika zakrivljenosti manjeg od 1 mm (najčešće 0,1-0,5 mm), otporne su na korozivno djelovanje UF₆ i imaju oštricu unutar mlaznice koja razdvaja struju plina koja teče kroz mlaznicu u dvije frakcije.

5.5.2 Vrtložne cijevi

Posebno dizajnirane ili izrađene vrtložne cijevi i njihovi sklopovi. Vrtložne cijevi su cilindrične ili konusne, izrađene ili zaštićene materijalima otpornim na korozivno djelovanje UF₆, imaju prečnik od 0,5 cm do 4 cm, a omjer dužine i prečnika do 20:1 te s jednim ili više tangencijalnih ulaza. Cijevi mogu biti opremljene na jednom ili na oba kraja s dodacima za priključak tipa mlaznice.

OBJAŠNJENJE

Plin ulazi u vrtložne cijevi tangencijalno na jednom kraju ili kroz vrtložne lopatice ili na brojnim mjestima tangencijalno uzduž periferije cijevi.

5.5.3 Kompresori i plinske duvaljke

Posebno dizajnirani ili izrađeni aksijalni, centrifugalni ili nadpritisni kompresori (sa pozitivnom zapreminom) ili plinske duvaljke izrađene od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićeni takvim materijalima, s usisnim

kapacitetom od najmanje 2 m³/min za smjesu UF₆/noseći plin (vodik ili helij).

OBJAŠNJENJE

Ti kompresori i plinske duvaljke najčešće imaju omjer kompresije od 1,2:1 do 6:1.

5.5.4 Zaptivke rotorskih osovina

Posebno dizajnirane ili izrađene zaptivke rotorskih osovina, s priključcima za napajanje i ispuhivanje zaptivke, za zaptivanje spojne osovine rotora kompresora ili plinske duvaljke s pogonskim motorom, tako da se osigura pouzdano zaptivanje protiv iscurivanja procesnog plina ili ucuringanja vazduha ili zaptivnog plina u unutrašnju komoru kompresora ili plinske duvaljke napunjene smjesom UF₆/noseći plin.

5.5.5 Izmjenjivači toplote za hlađenje plina

Posebno dizajnirani ili izrađeni izmjenjivači toplote napravljeni od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićeni takvim materijalima.

5.5.6 Kućišta elemenata za separaciju

Posebno dizajnirana ili izrađena kućišta elemenata za separaciju napravljena od materijala otpornih na UF₆ ili zaštićena takvim materijalima, za držanje vrtložnih cijevi ili mlaznica za separaciju.

OBJAŠNJENJE

Ta kućišta mogu biti cilindrične posude prečnika većeg od 300 mm i duže od 900 mm, ili mogu biti pravougaone posude sličnih dimenzija, dizajnirane za vodoravnu ili vertikalnu ugradnju.

5.5.7 Sistemi za napajanje/sistemi za izdvajanje proizvoda i ostataka

Posebno dizajnirani ili izrađeni procesni sistemi ili oprema u postrojenjima za obogaćivanje izrađeni od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićeni takvim materijalima, koji uključuju:

(a) Autoklave za napajanje, peći ili sisteme koji se koriste za dotok UF₆ u proces obogaćivanja,

(b) Desublimatore (ili hladne klopke) koji se koriste za izdvajanje UF₆ iz procesa obogaćivanja zbog prijenosa nakon zagrijavanja,

(c) Stanice za učvršćivanje ili ukapljivanje koje se koriste za izdvajanje UF₆ iz procesa obogaćivanja kompresijom i pretvaranjem UF₆ u tekući ili čvrsti oblik,

(d) Stanice za "proizvod" ili "ostatke" koje se koriste za prijenos UF₆ u posude.

5.5.8 Sistemi cjevovodnih kolektora

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi cjevovodnih kolektora, izrađeni od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićeni takvim materijalima, za rukovanje sa UF₆ unutar aerodinamičnih kaskada. Ova mreža cjevovoda obično je dizajnirana kao dvostruki cjevovodni kolektor tako da je svaki nivo ili grupa nivoa povezana sa svakim kolektorom.

5.5.9 Vakuumski sistemi i pumpe

(a) Posebno dizajnirani ili izrađeni vakuumski sistemi usisnog kapaciteta jednakog ili većeg od 5 m³/min, koji se sastoje od vakuumskih višepriključnih cjevovodnih razvodnika, vakuumskih kolektora i vakuumskih pumpi, te dizajniranih za rad u atmosferi koja sadrži UF₆,

(b) Vakuumske pumpe posebno dizajnirane ili izrađene za rad u atmosferi koja sadrži UF₆, izrađene od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićene takvim materijalima. Te pumpe imaju zaptivke od fluorougljika i mogu se koristiti za posebne radne fluide.

5.5.10 Posebni ventili za zatvaranje i kontrolu

Posebno dizajnirani ili izrađeni ventili sa mješovima za ručno ili automatsko zatvaranje ili kontrolu, izrađeni od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆ ili zaštićeni takvim materijalima, s prečnikom od 40 do 1.500 mm za

ugradnju u glavnim i pomoćnim sistemima postrojenja za aerodinamično obogaćivanje.

5.5.11 UF₆ maseni spektrometri/jonski izvori

Posebno dizajnirani ili izrađeni magnetni ili kvadrupolni maseni spektrometri sposobni za *on-line* uzimanje uzoraka kod napajanja, "proizvoda" ili "ostataka" iz struja plina UF₆, a koji imaju sva sljedeća svojstva:

1. Jediničnu rezoluciju za jedinice atomske mase veće od 320,

2. Jonske izvore izrađene od ili obložene nikromom ili monelom, ili niklovene,

3. Izvore elektrona za jonizaciju,

4. Kolektorski sistem prikladan za analizu izotopa.

5.5.12 Sistemi za odvajanje UF₆/noseći plin

Posebno dizajnirani ili izrađeni procesni sistemi za odvajanje UF₆ od nosećeg plina (vodik ili helij).

OBJAŠNJENJE

Ti sistemi dizajnirani su za smanjenje sadržaja UF₆ u nosećem plinu na 1 ppm ili manje te mogu uključivati opremu kao što je:

(a) Kriogeni (niskotemperaturni) izmjenjivači toplote i krioseparatori sposobni za temperature jednake ili niže od –120°C, ili

(b) Kriogene jedinice za hlađenje, sposobne za temperature jednake ili niže od –120°C, ili

(c) Jedinice s mlaznicama za odvajanje ili vrtložnim cijevima za odvajanje UF₆ od nosećeg plina, ili

(d) Hladne klopke za UF₆, sposobne za temperature jednake ili niže od –20°C.

5.6. Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi, oprema i komponente koji se koriste u postrojenjima za obogaćivanje hemijskom ili jonskom izmjenom

UVODNA NAPOMENA

Neznatna razlika u masi između izotopa uranija uzrokuje male promjene u ravnoteži hemijskih reakcija koje mogu biti korištene kao osnova za separaciju izotopa. Dva su procesa uspješno razvijena: hemijska izmjena tekuće–tekuće i jonska izmjena čvrsto–tekuće.

U procesu hemijske izmjene tekuće–tekuće, tekuće faze koje se ne miješaju (vodena i organska), protivstrujno su usmjerene tako da daju kaskadni učinak hiljada stepeni separacije. Vodena faza se sastoji od uranijevog hlorida u rastvoru hlorovodične kiseline; organska faza se sastoji od ekstraktanta koji sadrži uranijev hlorid u organskom rastvaraču. Kontaktori uključeni u separacijske kaskade mogu biti kolone za izmjenu tekuće–tekuće (kao pulsirajuće kolone sa sitastim pločama) ili tekući centrifugalni kontaktori. Hemijska pretvaranja (oksidacija i redukcija) potrebna su na oba kraja separacijske kaskade tako da se na svakom kraju ostvare zahtjevi povratnog toka. Glavni je zadatak projekta izbjeći zagađenje procesnih struja određenim metalnim jonima. U tu svrhu koriste se plastične, plastikom obložene (uključujući korištenje fluorougljičnih polimera) i/ili staklom obložene kolone i cjevovodi.

U procesu jonske izmjene čvrsto–tekuće, obogaćivanje se provodi adsorpcijom/desorpcijom uranija u posebnoj, vrlo brzo djelujućoj, smoli za jonsku izmjenu ili adsorbentu. Rastvor uranija u hlorovodičnoj kiselini i drugim hemijskim sredstvima propušta se kroz cilindrične kolone za obogaćivanje koje sadrže punjene osnove adsorbenta. Za trajni postupak potreban je sistem povratnog toka za oslobađanje uranija iz adsorbenta nazad u tekući tok tako da se mogu skupiti "proizvod" i "ostaci". To se provodi korištenjem pogodnih hemijskih sredstava za redukciju/oksidaciju koja se potpuno obnavljaju u odvojenim vanjskim krugovima i koja mogu biti djelimično obnovljena unutar samih kolona za separaciju izotopa. Prisutnost vrućih koncentriranih rastvora hlorovodične kiseline

u procesu zahtijeva opremu izrađenu od materijala otpornih na koroziju ili zaštićenu takvim materijalima.

5.6.1 Kolone za izmjenu tekuće-tekuće (hemijska izmjena)

Kolone za izmjenu tekuće-tekuće protivstrujnog smjera koje imaju ulaznu mehaničku snagu (tj. pulsirajuće kolone sa sitastim pločama, klipne pločaste kolone i kolone s unutrašnjim turbinskim mješalicama), posebno dizajnirane ili izrađene za obogaćivanje uranija postupkom hemijske izmjene. Zbog otpornosti na korozivno djelovanje koncentriranih rastvora hlorovodične kiseline, te kolone i njihova unutrašnjost izrađeni su od prikladnih plastičnih materijala (takvih kao fluorougljični polimeri) ili zaštićeni njima ili obloženi staklom. Faza boravka kolona je dizajnirana tako da bude kratka (30 sekundi ili manje).

5.6.2 Centrifugalni kontaktori tekuće-tekuće (hemijska izmjena)

Centrifugalni kontaktori tekuće-tekuće posebno dizajnirani ili izrađeni za obogaćivanje uranija postupkom hemijske izmjene. Takvi kontaktori koriste rotaciju za raspršivanje organskih i vodenih struja, a zatim centrifugalnu silu za odvajanje faza. Zbog otpornosti na korozivno djelovanje koncentriranog rastvora hlorovodične kiseline, kontaktori su izrađeni od prikladnih plastičnih materijala (takvih kao fluorougljični polimeri) ili su obloženi njima ili staklom. Faza boravka centrifugalnih kontakatora je dizajnirana tako da bude kratka (do 30 sekundi).

5.6.3 Sistemi opreme za redukciju uranija (hemijska izmjena)

(a) Posebno dizajnirane ili izrađene redukcijske komore za elektrohemijisku pretvaranja uranija iz jednog stanja valencije u drugo pri obogaćivanju uranija postupkom hemijske izmjene. Materijali komora, u dodiru s procesnim rastvorom, moraju biti otporni na korozivno djelovanje koncentriranih rastvora hlorovodične kiseline.

OBJAŠNJENJE

Katodni odjeljak komore mora biti dizajniran tako da spriječi ponovnu oksidaciju uranija u njegova viševalentna stanja. Da bi se uranij zadržao u katodnom odjeljku, komora može imati nepropusnu membransku dijafragmu izrađenu od posebnih materijala katjonskih izmjenjivača. Katoda se sastoji od prikladnih čvrstih provodnika kao što je grafit.

(b) Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi na proizvodnom kraju kaskade za izdvajanje U^{4+} iz organske struje, prilagodavanje koncentracije kiseline i napajanje elektrohemijjskih redukcijskih komora.

OBJAŠNJENJE

Ti se sistemi sastoje od opreme za ekstrakciju rastvarača i izdvajanje U^{4+} iz organske struje u vodeni rastvor, za isparavanje i/ili druge opreme za podešavanje i kontrolu pH rastvora, te pumpi ili drugih transportnih uređaja zbog napajanja komora za elektrohemijisku redukciju. Glavni zadatak projekta je izbjeći zagađenje vodene struje određenim metalnim jonima. Zbog takvih dijelova koji dolaze u dodir s procesnom strujom, u sistem je ugrađena oprema izrađena od odgovarajućih materijala ili zaštićena takvim materijalima (kao staklo, fluorougljični polimeri, polifenil sulfat, polieter sulfon i smolom impregnirani grafit).

5.6.4 Sistemi za pripremu materijala za napajanje (hemijska izmjena)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za proizvodnju rastvarača uranijevog hlorida visoke čistoće za napajanje postrojenja za separaciju izotopa uranija hemijskom izmjenom.

OBJAŠNJENJE

Ti se sistemi sastoje od opreme za rastvaranje, ekstrakciju rastvarača i/ili jonsku izmjenu zbog pročišćavanja i od elektrolitičkih komora za redukciju uranija U^{6+} ili U^{4+} u U^{3+} . Ti

sistemi proizvode rastvor uranijevog hlorida koja ima samo nekoliko ppm-a metalnih nečistoća takvih kao hrom, željezo, vanadij, molibden i drugih dvovalentnih ili viših viševalentnih katjona. Konstrukcijski materijali za dijelove sistema za obradu U^{3+} visoke čistoće su staklo, fluorougljični polimeri, polifenil sulfat, polieter sulfon obložen plastikom i smolom impregnirani grafit.

5.6.5 Sistemi za oksidaciju uranija (hemijska izmjena)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za oksidaciju U^{3+} u U^{4+} zbog povratka u kaskadu za separaciju izotopa uranija u postupku obogaćivanja hemijskom izmjenom.

OBJAŠNJENJE

Ti sistemi mogu uključivati opremu kao što je:

(a) Oprema za vezanje hlorida i kisika s vodenim izlivom iz opreme za odvajanje izotopa i ekstrakciju izlaznog U^{4+} u odstranjenu organsku struju koja se vraća iz proizvodnog kraja kaskade,

(b) Oprema koja odvaja vodu od hlorovodične kiseline tako da se voda i koncentrirana hlorovodična kiselina mogu ponovno koristiti u procesu na prikladnim mjestima.

5.6.6 Brzoreagirajuće jonsko-izmjenjivačke smole/adsorbenti (jonska izmjena)

Brzoreagirajuće jonsko-izmjenjivačke smole ili adsorbenti posebno dizajnirani ili izrađeni za obogaćivanje uranija postupkom jonske izmjene, uključujući porozne makromrežaste smole i/ili opnaste strukture u kojima su aktivne grupe za hemijisku izmjenu ograničene na površinski sloj neaktivne porozne potporne strukture i druge složene strukture u bilo kojem odgovarajućem obliku, uključujući čestice ili vlakna. Te smole za jonsku izmjenu/adsorbenti imaju prečnik do 0,2 mm i moraju biti hemijski otporne na koncentrirane rastvore hlorovodične kiseline te biti fizički dovoljno čvrste da se ne smanje u izmjenjivačkim kolonama. Smole/adsorbenti su posebno dizajnirani da se postignu vrlo brze kinetike izmjene izotopa uranija (poluvrijeme brzine izmjene manje od 10 sekundi) i sposobne su za rad na temperaturama u rasponu od 100 do 200°C.

5.6.7 Kolone za jonsku izmjenu (jonska izmjena)

Cilindrične kolone veće od 1000 mm u prečniku za držanje i podupiranje nosača ispunjenih smolom za jonsku izmjenu smola/adsorbent, posebno dizajnirane ili izrađene za obogaćivanje uranija postupkom jonske izmjene. Te su kolone izrađene od materijala otpornih na korozivno djelovanje koncentriranih rastvora hlorovodične kiseline ili zaštićene takvim materijalima (kao titanij ili fluorougljične plastike) i sposobne za rad na temperaturama u rasponu od 100 do 200°C i pritiscima iznad 0,7 Mpa (102 psi).

5.6.8 Sistemi jonske izmjene povratnog toka (jonska izmjena)

(a) Posebno dizajnirani ili izrađeni hemijski ili elektrohemijjski redukcijski sistemi za obnavljanje hemijjskih redukcijskih sredstava koja se koriste u kaskadama za obogaćivanje uranija jonskom izmjenom,

(b) Posebno dizajnirani ili izrađeni hemijski elektrohemijjski oksidacijski sistemi za obnavljanje hemijjskih oksidacijskih sredstava koja se koriste u kaskadama za obogaćivanje uranija jonskom izmjenom.

OBJAŠNJENJE

Proces obogaćivanja jonskom izmjenom može koristiti naprimjer trovalentni titanij (Ti^{3+}) kao redukcijski katjon, u kojem će slučaju redukcijski sistem obnoviti Ti^{3+} redukcijom Ti^{4+} .

U procesu se može koristiti naprimjer trovalentno željezo (Fe^{3+}) kao oksidant, u kojem će slučaju oksidacijski sistem obnoviti Fe^{3+} oksidacijom Fe^{2+} .

5.7. Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi, oprema i komponente koji se koriste u postrojenjima za lasersko obogaćivanje

UVODNA NAPOMENA

Sadašnji sistemi za postupak obogaćivanja korištenjem lasera dijele se u dvije kategorije: one u kojima je procesni medij para atomskog uranija i one u kojima je procesni medij para uranijevih spojeva. Uobičajeni naziv za takve postupke je: prva kategorija – lasersko odvajanje izotopa u atomskim parama (AVLIS ili SILVA); druga kategorija – molekularno lasersko odvajanje izotopa (MLIS ili MOLIS) i hemijska reakcija pomoću selektivne laserske aktivacije izotopa (CRISLA). Sistemi, oprema i komponente obuhvaćeni u postrojenjima za lasersko obogaćivanje su: (a) Uredaji za napajanje parom metala uranija (za selektivnu fotojonizaciju) ili uredaji za napajanje parom uranijevih spojeva (za fotodisocijaciju ili hemijsku aktivaciju), (b) Uredaji za prikupljanje obogaćenog i osiromašenog uranija, kao "proizvod" i "ostaci" u prvoj kategoriji, te uredaji za prikupljanje razdvojenih ili izreagiranih spojeva, kao "proizvod" i nepromijenjenih materijala kao "ostaci" u drugoj kategoriji, (c) Sistemi za laserski postupak za selektivnu pobudu izotopa uranija -235, i (d) Oprema za pripremu napajanja i pretvaranja proizvoda. Složenost spektroskopijske atoma uranija i njegovih spojeva može zahtijevati korištenje bilo koje od brojnih raspoloživih laserskih tehnologija.

OBJAŠNJENJE

Mnogi elementi nabrojani u ovoj tački dolaze u direktan dodir s parama ili tekućinom metala uranija ili s procesnim plinom koji se sastoji od UF_6 ili smjese UF_6 i drugih plinova. Sve površine koje dolaze u dodir s uranijem ili UF_6 u potpunosti su izrađene od materijala otpornih na koroziju ili zaštićene takvim materijalima. U vezi sa tačkom koja se odnosi na elemente laserskog obogaćivanja, materijali otporni na korozivno djelovanje para ili tekućine metala uranija ili uranijevih legura uključuju itrijem obloženi grafit i tantal; materijali otporni na korozivno djelovanje UF_6 uključuju bakar, nehrđajući čelik, aluminij, aluminijске legure, nikl ili legure koje sadrže 60% ili više nikla i potpuno fluorirane polimere ugljovodika otporne na UF_6 .

5.7.1 Sistemi za isparavanje uranija (AVLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za isparavanje uranija koji sadrže pištolje elektronskog snopa velikih snaga, kod kojih je snaga isporučena meti veća od $2,5 \text{ kW/cm}^2$.

5.7.2 Sistemi za rukovanje tekućim uranijem (AVLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za rukovanje tekućim metalom za rastopljeni uranij ili uranijeve legure, koji se sastoje od lonaca za topljenje i opreme za hlađenje tih lonaca.

OBJAŠNJENJE

Lonci za topljenje i drugi dijelovi tog sistema, koji dolaze u dodir sa rastopljenim uranijem ili uranijevim legurama, izrađeni su od materijala odgovarajuće otpornosti na koroziju i toplotu ili su zaštićeni takvim materijalima. Prikladni materijali su tantal, itrijem obloženi grafit, grafit obložen drugim oksidima rijetkih zemalja ili njihovom mješavinom.

5.7.3 Kolektorski sklopovi za "proizvod" metal uranij i "ostatke" (AVLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sklopovi kolektora za "proizvod" metal uranij u tekućem ili čvrstom obliku i "ostatke".

OBJAŠNJENJE

Komponente za te sklopove izrađene su od materijala otpornih na toplotu i korozivno djelovanje plinovitog ili tekućeg metala uranija (takvih kao itrijem obložen grafit ili tantal) ili zaštićene takvim materijalima i mogu uključivati cijevi, ventile, armature, žljebove, provodnike, izmjenjivače

toplote, kolektorske ploče za magnetne, elektrostatičke ili druge metode separacije.

5.7.4 Kućišta modula separatora (AVLIS)

Posebno dizajnirane ili izrađene cilindrične ili pravougaone posude za držanje izvora para metala uranija, pištolja elektronskog snopa i kolektora "proizvoda" i "ostatka".

OBJAŠNJENJE

Ova kućišta imaju mnoštvo otvora za električne i vodene provodnike, prozore za laserski snop, priključke za vakuumsku pumpu i dijagnostičku instrumentaciju te nadzor. Imaju mogućnost otvaranja i zatvaranja radi čišćenja unutrašnjih komponenata.

5.7.5 Nadzvučne ekspanzijske mlaznice (MLIS)

Posebno dizajnirane ili izrađene nadzvučne ekspanzijske mlaznice za hlađenje mješavina UF_6 i nosećeg plina do 150 K, koje su otporne na korozivno djelovanje UF_6 .

5.7.6 Kolektori proizvoda uranijevog pentafluorida (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni skupljači proizvoda čvrstog uranijevog pentafluorida (UF_5) koji se sastoje od filterskih, udarnih ili ciklonskih kolektora, ili njihove kombinacije, a koji su otporni na korozivno djelovanje UF_5/UF_6 .

5.7.7 Kompresori za UF_6 /noseći plin (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni kompresori za smjese UF_6 /noseći plin, dizajnirani za dugotrajan rad u okolišu sa UF_6 . Komponente tih kompresora, koje dolaze u dodir sa procesnim plinom, izrađene su od materijala otpornih na djelovanje UF_6 ili zaštićene takvim materijalima.

5.7.8 Zaptivke rotorskih osovina (MLIS)

Posebno dizajnirane ili izrađene zaptivke rotorskih osovina, s priključcima za napajanje i ispuhivanje zaptivki, za zaptivanje spojnih osovina rotora kompresora s pogonskim motorom, tako da se osigura pouzdano zaptivanje protiv iscurivanja procesnog plina ili ucurivanja vazduha ili zaptivnog plina u unutrašnju komoru kompresora koja je napunjena smjesom UF_6 /noseći plin.

5.7.9 Sistemi za fluoriranje (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za fluoriranje UF_5 (čvrsto) u UF_6 (plin).

OBJAŠNJENJE

Ti su sistemi dizajnirani za fluoriranje prikupljenog praška UF_5 u UF_6 te za kasnije skupljanje u posude proizvoda ili za prijenos materijala za napajanje MLIS jedinica radi dodatnog obogaćivanja. Prema jednom pristupu, reakcija fluoriranja može biti izvedena unutar sistema za separaciju izotopa radi reakcije i povrata direktno sa kolektora "proizvoda". Prema drugom pristupu, prah UF_5 se odstranjuje/prenosi sa kolektora "proizvoda" u prikladnu posudu za reakciju (naprimjer, reaktor sa fluidiziranim slojem, spiralni reaktor ili plameni toranj) zbog fluoriranja. U oba pristupa koristi se oprema za skladištenje i prijenos fluora (ili drugih prikladnih sredstava za fluoriranje) te za prikupljanje i prijenos UF_6 .

5.7.10 UF_6 maseni spektrometri/jonski izvori (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni magnetni ili kvadrupolni maseni spektrometri sposobni za *on-line* uzimanje uzoraka kod napajanja, "proizvoda" ili "ostatka", iz struja plina UF_6 , a koji imaju sva sljedeća svojstva:

1. Jedinичnu rezoluciju za jedinice atomske mase veće od 320,
2. Jonske izvore izrađene od ili obložene nikromom ili monelom, ili niklovene,
3. Izvore elektrona za jonizaciju,
4. Kolektorski sistem prikladan za analizu izotopa.

5.7.11 Sistemi za napajanje/sistemi za izdvajanje proizvoda i ostatka (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni procesni sistemi ili oprema u postrojenjima za obogaćivanje, izrađeni od materijala otpornih na korozivno djelovanje UF₆, ili zaštićeni takvim materijalima, koji uključuju:

- (a) Autoklave za napajanje, peći ili sisteme koji se koriste za dotok UF₆ u proces obogaćivanja,
- (b) Desublimatore (ili hladne klopke) koji se koriste za izdvajanje UF₆ iz procesa obogaćivanja zbog prijenosa nakon zagrijavanja,
- (c) Stanice za učvršćivanje ili otopljanje koje se koriste za izdvajanje UF₆ iz procesa obogaćivanja kompresijom i pretvaranjem UF₆ u tečni ili čvrsti oblik,
- (d) Stanice za "proizvod" ili "ostatke" koje se koriste za prijenos UF₆ u posude.

5.7.12 Sistemi za odvajanje UF₆/noseći plin (MLIS)

Posebno dizajnirani ili izrađeni procesni sistemi za odvajanje UF₆ od nosećeg plina. Noseći plin može biti azot, argon ili neki drugi plin.

OBJAŠNJENJE

Ti sistemi mogu uključivati opremu kao što su:

- (a) Kriogeni (niskotemperaturni) izmjenjivači toplote i krioseparatori sposobni za temperature jednake ili niže od -120°C, ili
- (b) Kriogene jedinice za hlađenje, sposobne za temperature jednake ili niže od -120°C, ili
- (c) Hladne klopke za UF₆, sposobne za temperature jednake ili niže od -20°C.

5.7.13 Laserski sistemi (AVLIS, MLIS i CRISLA)

Laseri ili laserski sistemi posebno dizajnirani ili izrađeni za odvajanje izotopa uranija.

OBJAŠNJENJE

Sistem lasera za postupak AVLIS obično se sastoji od dva lasera: lasera s bakrenim parama i obojenog lasera. Laserski sistem za MLIS obično se sastoji od CO₂ eksimerskog lasera i višeprolazne optičke komore s rotirajućim ogledalima na oba kraja. Laseri i laserski sistemi za oba postupka zahtijevaju stabilizator frekvencijskog spektra za rad tokom produženog vremenskog perioda.

5.8 Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi, oprema i komponente koji se koriste u postrojenjima za obogaćivanje separacijom izotopa iz plazme

OBJAŠNJENJE

U procesu separacije izotopa iz plazme, jonska plazma uranija prolazi kroz električno polje podešeno na rezonantnu frekvenciju jona U-235 tako da u prvom redu oni apsorbiraju energiju i povećavaju prečnik svojih spiralnih putanja. Joni s velikim prečnikom putanje uhvaćeni su zbog stvaranja proizvoda obogaćenog sa U-235. Plazma, dobijena jonizacijom uranijevih para, drži se u vakuumskoj komori s jakim magnetnim poljem proizvedenim pomoću superprovodljivog magneta. Glavni tehnološki sistemi u procesu uključuju sistem za stvaranje uranijeve plazme, modul za separaciju sa superprovodljivim magnetom i sisteme za odstranjivanje metala radi prikupljanja "proizvoda" i "ostataka".

5.8.1 Mikrotalasni izvori snage i antene

Posebno dizajnirani ili izrađeni mikrotalasni izvori snage i antene za proizvodnju ili ubrzavanje jona koji imaju sljedeća svojstva: frekvenciju veću od 30 GHz i srednju izlaznu snagu veću od 50 kW za proizvodnju jona.

5.8.2 Električne zavojnice za pobuđenje jona

Posebno dizajnirane ili izrađene radiofrekvencijske električne zavojnice za pobuđenje jona, frekvencija većih od 100 kHz, te za korištenje pri srednjoj snazi većoj od 40 kW.

5.8.3 Sistemi za stvaranje uranijeve plazme

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za stvaranje plazme uranija koji sadrže skenirajuće pištolje elektronskih

snopova velikih snaga kod kojih je snaga predata meti veća od 2,5 kW/cm².

5.8.4 Sistemi za rukovanje tečnim metalom uranija

Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za rukovanje tečnim metalom uranija za rastopljeni uranij ili legure uranija, koji se sastoje od lonaca za topljenje i opreme za hlađenje lonaca.

OBJAŠNJENJE

Lonci za topljenje i drugi dijelovi tog sistema, koji dolaze u dodir s rastopljenim uranijem ili uranijevim legurama, izrađeni su od materijala odgovarajuće otpornosti na koroziju i toplotu ili su zaštićeni takvim materijalima. Prikladni materijali su tantal, itrijem obložen grafit, grafit obložen oksidima drugih rijetkih zemalja ili njihovom mješavinom.

5.8.5 Kolektorski sklopovi za "proizvod" metal uranij i "ostatke"

Posebno dizajnirani ili izrađeni sklopovi za prikupljanje "proizvoda" i "ostataka" uranija u čvrstom obliku. Ti kolektorski sklopovi su izrađeni od materijala otpornih na toplotu i korozivno djelovanje para metala uranija, takvih kao itrijem obložen grafit ili tantal, ili su zaštićeni takvim materijalima.

5.8.6 Kućišta modula separatora

Cilindrične posude, posebno dizajnirane ili izrađene za korištenje u postrojenjima za obogaćivanje separacijom iz plazme, za držanje izvora uranijeve plazme, električnih zavojnica za pobuđivanje radiofrekvencije i kolektora "proizvoda" i "ostataka".

OBJAŠNJENJE

Ova kućišta imaju mnoštvo otvora za električne provodnike, priključke za difuzijsku pumpu i dijagnostičku instrumentaciju te nadzor. Imaju mogućnost otvaranja i zatvaranja radi čišćenja unutrašnjih komponenata i izrađena su od odgovarajućih nemagnetnih materijala takvih kao što je nehrđajući čelik.

5.9 Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi, oprema ili komponente koji se koriste u postrojenjima za elektromagnetno obogaćivanje

UVODNA NAPOMENA

U procesu elektromagnetnog obogaćivanja, joni metala uranija dobijeni jonizacijom materijala za napajanje uranijeve soli (najčešće UCl₄) ubrzani su i propušteni kroz magnetno polje što uzrokuje da joni različitih izotopa imaju različite putanje. Glavne komponente elektromagnetnog separatora izotopa uključuju: magnetno polje za skretanje snopa jona zbog separacije izotopa, izvor jona sa sistemom za ubrzavanje i sistem za prikupljanje odvojenih jona. Pomoćni sistemi procesa uključuju sistem energetske napajanja magneta, visokonaponski sistem napajanja jonskog izvora, vakuumski sistem i sveobuhvatne sisteme za rukovanje hemikalijama zbog obnavljanja proizvoda i čišćenja/recikliranja komponenata.

5.9.1 Elektromagnetni separatori izotopa

Elektromagnetni separatori izotopa posebno dizajnirani ili izrađeni za odvajanje izotopa uranija, te njihova oprema i komponente su:

(a) Jonski izvori

Posebno dizajnirani ili izrađeni pojedinačni ili višestruki izvori jona uranija koji se sastoje od izvora pare, jonizatora i ubrzivača snopa, izrađeni od odgovarajućih materijala kao što su grafit, nehrđajući čelik ili bakar, za ostvarenje ukupne struje snopa od najmanje 50 mA.

(b) Kolektori jona

Kolektorske ploče koje se sastoje od dva ili više proreza i vreća, posebno dizajnirane ili izrađene za prikupljanje obogaćenih i osiromašenih snopova jona uranija te izrađene od prikladnih materijala kao što su grafit ili nehrđajući čelik.

(c) Vakuumska kućišta

Posebno dizajnirana ili izrađena vakuumska kućišta za elektromagnetne separatore uranija, izrađena od prikladnih nemagnetnih materijala kao što su nehrđajući čelik i dizajnirana za rad pod pritiskom od 0,1 Pa ili nižim.

OBJAŠNJENJE

Kućišta su posebno dizajnirana za držanje jonskih izvora, kolektorskih ploča i vodom hlađenih obloga, te imaju predviđene priključke za difuzijsku pumpu, kao i otvore i poklopce radi uklanjanja i ponovne ugradnje tih komponenata.

(d) Dijelovi magnetnog pola

Posebno dizajnirani ili izrađeni dijelovi magnetnog pola, prečnika većeg od 2 m, koji se koriste za održavanje stalnog magnetnog polja unutar elektromagnetnog separatora izotopa i za prijenos magnetnog polja između spojenih separatora.

5.9.2 Visokonaponsko energetska napajanje

Posebno dizajnirano ili izrađeno visokonaponsko energetska napajanje jonskih izvora, koje ima sva sljedeća svojstva: mogućnost neprekidnog rada, izlazni napon od najmanje 20.000 V, izlaznu struju od najmanje 1 A i stabilizaciju napona bolju od 0,01% tokom perioda od 8 sati.

5.9.3 Energetska napajanje magneta

Posebno dizajnirano ili izrađeno energetska napajanje magneta istosmjernom strujom velike snage koje ima sva sljedeća svojstva: sposobnost neprekidne proizvodnje električne energije jačine najmanje 500 A pri naponu od najmanje 100 V uz stabilizaciju struje ili napona bolju od 0,01% tokom perioda od 8 sati.

6. Postrojenja za proizvodnju teške vode, deuterija i deuterijevih spojeva i oprema posebno dizajnirana ili izrađena u tu svrhu

UVODNA NAPOMENA

Teška voda može se proizvesti različitim procesima. Međutim, za dva procesa je dokazano da su komercijalno isplativa, proces izmjene voda-vodikov sulfid (GS proces) i proces izmjene amonijak-vodik.

GS proces se zasniva na izmjeni vodika i deuterija između vode i vodikovog sulfida preko niza tornjeva koji rade u procesu sa hladnom sekcijom na vrhu i vrućom sekcijom na dnu tornja. Voda teče niz toranj, dok plinoviti vodikov sulfid struji od dna prema vrhu tornja. Niz rupičastih ploča se koristi za pospešivanje miješanja plina i vode. Deuterij ulazi u vodu na niskim temperaturama, a u vodikov sulfid na visokim temperaturama. Plin ili voda, obogaćeni deuterijem, odvode se iz prvog nivoa tornja na spoju vruće i hladne sekcije tako da se postupak ponavlja u sljedećem nivou tornjeva. Proizvod zadnjeg nivoa, voda obogaćena deuterijem do 30%, šalje se u destilacijsku jedinicu za proizvodnju teške vode reaktorskog kvaliteta, tj. 99,75% deuterijevog oksida.

Proces izmjene amonijak-vodik može izdvojiti deuterij iz plina za sintezu kontaktom s tečnim amonijakom u prisutnosti katalizatora. Plin za sintezu se dovodi u izmjenjivačke tornjeve i u pretvarač amonijaka. Unutar tornjeva plin struji od dna prema vrhu, dok tečni amonijak teče od vrha prema dnu. Deuterij se odvaja od vodika u plinu za sintezu i koncentriše u amonijaku. Amonijak zatim teče u "drobilicu" amonijaka na dnu tornja, dok plin struji u pretvarač amonijaka na vrhu. Dalje obogaćivanje odvija se u sljedećim nivoima i teška se voda reaktorskog kvaliteta proizvodi konačnom destilacijom. Napajanje plinom za sintezu može se osigurati jednim postrojenjem za amonijak, koje se može izgraditi zajedno s postrojenjem za tešku vodu izmjenom amonijak-vodik. Proces izmjene amonijak-vodik može koristiti i običnu vodu kao izvor materijala za deuterij.

Većina glavne opreme u postrojenjima za proizvodnju teške vode, koja se koristi u GS procesu ili procesu izmjene amonijak-vodik, uobičajena je u više područja hemijske i naftne industrije. Ovo posebno vrijedi za mala postrojenja u

kojima se koristi GS proces. Međutim, malo elemenata je na raspolaganju u "slobodnoj prodaji". Procesi GS i amonijak-vodik zahtijevaju rukovanje velikim količinama zapaljivih, korozivnih i otrovnih fluida pod povišenim pritiskom. Prema tome, kod utvrđivanja projektnih i radnih standarda za postrojenja i opremu u ovim procesima, zahtijeva se posebna pažnja pri izboru i specifikaciji materijala kako bi se osigurao dugi radni vijek s visokom sigurnošću i pouzdanošću. Izbor mjerila u prvom redu zavisi o ekonomičnosti i potrebama. Zbog toga bi se većina elemenata opreme trebala izrađivati prema zahtjevima kupca.

Na kraju, dobro je primijetiti da u oba procesa, GS i amonijak-vodik, elementi opreme koji pojedinačno nisu posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode, mogu biti sklopljeni u sisteme koji su posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode. Primjeri takvih sistema su sistem katalitičke proizvodnje u procesu izmjene amonijak-vodik i sistemi za destilaciju vode koji se koriste u drugom procesu za završno koncentrisanje teške vode do reaktorskog kvaliteta.

Elementi opreme koji su posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode, bilo postupkom izmjene voda-vodikov sulfid, bilo postupkom izmjene amonijak-vodik, su sljedeći:

6.1 Izmjenjivački tornjevi voda-vodikov sulfid

Izmjenjivački tornjevi, proizvedeni iz finog ugljičnog čelika (takvog kao ASTM A516) s prečnicima od 6 m (20 ft) do 9 m (30 ft), sposobni za rad pod pritiskom jednakim ili većim od 2 MPa (300 psi) i s dodatkom na koroziju od 6 mm ili više, posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode postupkom izmjene voda-vodikov sulfid.

6.2 Duvaljke i kompresori

Jednostepene, niskopritisne (tj. 0,2 MPa ili 30 psi) centrifugalne duvaljke ili kompresori za cirkulaciju plinovitog vodikovog sulfida (tj. plin koji sadrži više od 70% H₂S), posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode u procesu izmjene voda-vodikov sulfid. Ove duvaljke ili kompresori imaju propusni kapacitet od najmanje 56 m³/s (120.000 SCFM), dok rade s usisnim pritiskom jednakim ili većim od 1,8 MPa (260 psi), te imaju dizajnirane plombe za rad u vlažnoj atmosferi H₂S.

6.3 Izmjenjivački tornjevi amonijak-vodik

Izmjenjivački tornjevi amonijak-vodik, visine jednake ili veće od 35 m (114,3 ft) sa prečnikom od 1,5 m (4,9 ft) do 2,5 m (8,2 ft), sposobni za rad pod pritiscima većim od 15 MPa (2.225 psi), posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode procesom izmjene amonijak-vodik. Ovi tornjevi takođe imaju najmanje jedan osni otvor s pribudnicom istog prečnika kao cilindrični dio kroz koji se mogu umetnuti ili izvaditi unutrašnji dijelovi tornja.

6.4 Unutrašnji dijelovi tornjeva i kaskadne pumpe

Unutrašnji dijelovi tornja i kaskadne pumpe, posebno dizajnirani ili izrađeni za tornjeve za proizvodnju teške vode u procesu izmjene amonijak-vodik. Unutrašnji dijelovi tornja su posebno dizajnirani kaskadni kontaktori koji omogućuju bliski kontakt plin/tekućina. Kaskadne pumpe su posebno dizajnirane potapajuće pumpe za cirkulaciju tečnog amonijaka u unutrašnjost kontaktne kaskade u pojedinim nivoima tornjeva.

6.5 "Drobnice" amonijaka

"Drobnice" amonijaka, s radnim pritiskom od najmanje 3 MPa (450 psi), posebno dizajnirane ili izrađene za proizvodnju teške vode u procesu izmjene amonijak-vodik.

6.6 Analizatori infracrvene apsorpcije

Analizatori infracrvene apsorpcije sposobni za *on-line* analizu omjera vodik/deuterij gdje su koncentracije deuterija jednake ili veće od 90%.

6.7 Katalitički gorionici

Katalitički gorionici za pretvaranje plina obogaćenog deuterijom u tešku vodu, posebno dizajnirani ili izrađeni za proizvodnju teške vode u procesu izmjene amonijak-vodik.

7. Postrojenja za pretvaranje uranija i oprema posebno dizajnirana ili izrađena u tu svrhu

UVODNA NAPOMENA

Postrojenja i sistemi za pretvaranje uranija mogu provesti jedno ili više pretvaranja iz jednoga hemijskog spoja uranija u drugi, uključujući: pretvaranje koncentrata uranijeve rude u UO_3 , pretvaranje UO_3 u UO_2 , pretvaranje uranijevih oksida u UF_4 ili UF_6 , pretvaranje UF_4 u UF_6 , pretvaranje UF_6 u UF_4 , pretvaranje UF_4 u metal uranija i pretvaranja uranijevih fluorida u UO_2 . Većina glavne opreme u postrojenjima za pretvaranje uranija uobičajena je i u više područja hemijske procesne industrije. Naprimjer, pojedine vrste opreme koja se koristi u ovim procesima mogu biti industrijske peći, rotacijske peći za sušenje, reaktori s fluidiziranim slojem, reaktori s plamenim tornjem, centrifuge za tekućinu, destilacijske kolone i ekstrakcijske kolone tekuće-tekuće. Međutim, samo su neki dijelovi na raspolaganju u "slobodnoj prodaji"; većina se treba izrađivati prema zahtjevima i specifikacijama kupca. U nekim slučajevima zahtijeva se poseban projekat i konstrukcijska izvođenja zbog korozivnog djelovanja neke od hemikalija s kojima se dolazi u dodir (HF , F_2 , ClF_3 i uranijevi fluoridi). Konačno, treba primijetiti da u svim procesima pretvaranja uranija elementi opreme koji pojedinačno nisu posebno dizajnirani ili izrađeni za pretvaranje uranija mogu biti sklopljeni u sisteme koji su posebno dizajnirani ili izrađeni za korištenje u pretvaranju uranija.

7.1 Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za pretvaranje koncentrata uranijeve rude u UO_3

OBJAŠNJENJE

Pretvaranje koncentrata uranijeve rude u UO_3 može se provesti tako da se prvo otopi ruda u azotnoj kiselini i ekstrahira pročišćeni uranil nitrat koristeći neki rastvarač kao što je tributil fosfat. Zatim se uranil nitrat pretvara u UO_3 , bilo koncentriranjem i denitracijom bilo neutralizacijom s plinovitim amonijakom kako bi se proizveo amonijev diuranat uz dodatno filtriranje, sušenje i spaljivanje.

7.2 Posebno dizajnirani ili izrađeni sistemi za pretvaranje UO_3 u UF_6

OBJAŠNJENJE

Pretvaranje UO_3 u UF_6 može se provesti direktno fluoriranjem. Postupak zahtijeva izvor plina fluora ili hlorovog trifluorida.

Član 3.

Ova odluka će biti objavljena u "Službenom glasniku BiH" na bosanskom, hrvatskom i srpskom jeziku i stupa na snagu danom objavljivanja.

Broj 01-50-1-3666-23/12
12. decembra 2012. godine
Sarajevo

Predsjedavajući
Nebojša Radmanović, s. r.

Temeljem članka V. 3. d) Ustava Bosne i Hercegovine i suglasnosti Parlamentarne skupštine Bosne i Hercegovine (Odluka broj 01,02-05-2-1117/12. od 16. studenoga 2012. godine), Predsjedništvo Bosne i Hercegovine je na 30. redovitoj sjednici, održanoj 12. prosinca 2012. godine, donijelo

ODLUKU

O RATIFIKACIJI DODATNOG PROTOKOLA UZ SPORAZUM IZMEĐU BOSNE I HERCEGOVINE I MEĐUNARODNE AGENCIJE ZA ATOMSKU ENERGIJU O PRIMJENI ZAŠTITNIH MJERA U SVEZI S UGOVOROM O NEŠIRENJU NUKLEARNOG ORUŽJA potpisan u Beču, 6. lipnja 2012. godine

Članak 1.

Ratificira se Dodatni protokol uz Sporazum između Bosne i Hercegovine i Međunarodne agencije za atomsku energiju (IAEA) o primjeni zaštitnih mjera u svezi s Ugovorom o neširenju nuklearnog oružja, potpisan u Beču, 6. lipnja 2012. godine, na engleskome jeziku.